

**Exercitatio Historico-Theologica De Religionis Evangelicae In Avgvstana Confessione, Dvobvs Abhinc
Secvllis Imperatori Carolo Vto Exhibita, Solstitio**

**Sectio Posterior, Capvt II : De Insigni Avgvstanae Confessionis Inter Protestantes
Avctoritate**

Kiliae: Litteris Vidvae Nicolai Lüderi, [1731?]

<http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn861922220>

Band (Druck) Freier Zugang

88

— Aboloff. Sympliciter
36.

Fa - 1092 (88)

EXERCITATIONIS HISTORICO-
THEOLOGICAE
SECTIO POSTERIOR,
CAPVT II.
DE INSIGNI AVGVSTANAE
CONFESSIONIS INTER PROTESTAN-
TES AVCTORITATE.

ΣΥΝΟΨΙΣ.

Ordinis et instituti ratio; §. I.
 Quid sit auctoritatem habere,
 generatim inquiritur; §. II.
 An omnino etiam aliis, praeter sa-
 cras litteras, Θεοπνευσία tri-
 buenda; §. III.
 Ad auctoritatem alicui scripto con-
 ciliandam, requisita; §. IV.
 Illius, quae Confessioni A. competit,
 definitio; §. V.
 Auctoritas Augustanae Conf. vtrum
 directiua tantum; an vero defi-
 nitiva quoque conueniat; §. VI.
 Genuina eam interpretandi indol-
 es; §. VII.

Symbolorum necessitas, et ad eorum
 formulas obligatio; §. VIII.
 Quopacto Confessio A. a suis dome-
 sticis aduersariis impugnata;
 §. IX.
 Eorum nonnulli indicantur; §. X.
 Contra recentiorum insultus vindi-
 catur; §. XI.
 Paroramata aliquot eidem impa-
 eta, designantur, et strictim
 diluuntur; §. XII.
 Augustanae Conf. cum ei adnexis
 scriptis symbolicis, insigne pre-
 tium. §. XIII.

I

§. I.

23.

2

3

§. I.

Expendimus Augustanae Confessionis hactenus occasionem, & fata, praesertim quibus cum conflictabatur apud exteros; reliquum est ergo, vt etiam in auctoritatem eius, quam quidem inter status euangelicos obtinuit, amoto procul omnium partium studio, inquiramus. Tametsi enim non defuerunt viri in ecclesia nostra longe praestantissimi, qui hoc quoque argumentum egregie illustrauerunt; tamen, quod diffrateri non possumus, tanta id nonnulli fecerunt cum contentione, vt, quum odio, suisue nonnihil litarent adfectibus, rem ipsam per se claram, euidentemque, et certam, incertam fere redderent, atque obscurarent magis. Quin immo nec desunt, qui quum pro dignitate Augustanae Conf. et libris ecclesiae symbolicis agere videri vellent, eos itidem, qui id alioqui vix vnumquam facturi fuissent, aduersa capeffere arma coegerunt, et talia paullo post quaerere, quae facile nitore symbolorum possent inducere offuscias. Igitur aduersus istos quoque, pari fide et dexteritate nunc iam adserenda est aequa Augustanae Confessionis auctoritas.

§. II.

Solet scriptis quidem plerisque, quae ad sensum plurimum, pariterque ad probationem merentur, tribui quaedam auctoritas; maxime autem eam sibi vindicant, quae nomine et iussu supremi rerum domini in publico comparant. Neque scripta tantum, verum etiam viros, in re publica, maximis grauisimisque causis cognitos, pollere auctoritate dicimus. Facileque ex ipso loquendi vsu intelligitur, qualem tum in se eminentiam eiusmodi inuoluat auctoritas; quippe quae ex eo aestimatur, quod, cui is honor atque veneratio obtingit, dignus fide, pariterque ad sensum aliorum habeatur. Atque tum *relatiue* spectari auctoritatem, res ipsa palam facit. Namque *absolute* considerata, designat dignitatem, secundum quam auctor aliquis, aut saltem scriptum dictumue eius, ad sensum non modo

modo non commeretur, sed suo veluti iure postulat. Vtque, quae dicimus, planiora fiant omnia, alia *humana*, *diuina* alia existit auctoritas. Priorem iam exemplis sigillatim illustrauimus; de posteriori itaque, quia ab aliis in hoc argumento summa animorum contentione vrgetur, illud duntaxat praemonendum putauimus, quod, secundum receptum loquendi modum, vere proprieque sic dicta diuina auctoritas eiusmodi inuoluat inspirationem, quae immediate a Deo profecta est, et ab hoc vnice sigillatimque dependet. Quocirca, qualis confessioni nostrae iure meritoque tribui queat auctoritas, ex infra dicendis dilucide adparebit.

§. III.

Hoc sane, qui symbolorum, ac speciatim confessionis Augustanae *ἑορτυευσία* adserunt, contendunt, illam magis ex materia, quippe nobiliori parte, quam forma externa, & proponendi modo, aestimandam esse. Ac neque prorsus suae sententiae rationibus destituuntur; namque fidei dogmata, quae in eadem proponuntur, immediate fluunt ex sacris litteris, adeoque ipsissima effata diuina sunt: & conditores illius, per diligentem scripturae sacrae meditationem, Spiritusque sancti adfidentiam, ita sunt gubernati, vt in proponenda, et vindicanda veritate nulli prorsus errauerint (*). Quodsi ita est, sequitur necessario, sym-

I 2

bola

(*) Haec sunt fere, quibus pugnatur contra dissentientes. Reliqua enim leuora sunt, et vix digna, quae in censum aliorum veniant, tantum abest, vt iis quisquam conuinci queat aduersarius. Adducenda tamen isthaec erant, ne ea prorsus negligere, aut adspernari videremur. Habent enim suos patronos, non incelebres, quorum praecipui sunt Theologi Vitembergenses contra SPENERVM, adferentes: *Wir gläuben, bekennen, und lehren, das die symbolische Bücher seyn Gottes Kirchen-bücher. Indem nun Gott seiner Kirchen den heiligen Geist, und sein unfehlbares Wort versprochen, diese Bücher auch aus der heiligen Schrift, und dem reinen Worte Gottes, hergenommen, so seyn es wahrhaftige, nicht zwar unmittelbare Regel, und Schnur-Bücher, Psal.*
XIX, 5.

bola ecclesiae non esse scripta mere humana, sed etiam quoad rem, vel dogmata, quae in iis continentur, omnino diuina et merito dici posse. Quemadmodum id docent, praeter theologos Vitembergenses: IOANNES FECHTIVS, in *enodatione quaestionis, utrum libri symbolici vere an aequiuoce dicantur diuini?* pag. 16. seqq. SAM. SCHELGVIGIVS,

XIX, 5. sondern Gottes mittelbare Kirchen-Bücher, und nicht bloß dahin menschliche Schriften. Item, wir gläuben, bekennen, und lehren, daß zwar die autores librorum symboli-
corum haben irren und fehlen können, so ferne sie Menschen gewesen, welches auch von Propheten und Aposteln, gesaget werden mus, aber indem sie durch Beystand des heiligen Geistes, ihre symbolische Schriften, ex scripturis sanctis, & puro Dei verbo, nach Aug. Conf. praefat. hergenommen, so haben sie darinnen nicht irren können, weil das Wort Gottes die Wahrheit selbst ist. Vid. In der Christ-Lutherischen Vorstellung articulo praeliminari V. thesi III. et IV. Verum vt audiatur et altera pars, excitanda sunt itidem, quae SPENERVS hanc in rem idonee satis adtulit. Quid enim? Es hat, ait ille, Gott seiner Kirchen sein unfehlbares Wort nicht nur versprochen, sondern wircklich gegeben: Er hat ihr auch seinen heiligen Geist versprochen, und gibt ihn gleichfals. Aber dessen Beystand, wie ihn die sichtbare Kirche hat, bringt nicht mit sich, daß sie nicht aus dessen Hindansetzung und Schuld ihrer Lehrer etwas irriges, wo wir reden von einer particular-Kirche, auch im grund lehren, von der gesamten aber in solchen, die die Seligkeit nicht aufheben, lehren, annehmen, oder abfassen könnte: als welche infallibilität vnserer Lehrer mit gutem Fug gegen das Pabsthum der Kirchen absprechen. . . Daher gründet sich die Richtigkeit und Wahrheit vnserer symbolischen Bücher nicht auf den der Kirchen von Gott gethanen Verspruch, sondern auf die wirckliche Vebereinstimmung derselben mit dem göttlichen Wort, aus dem sie gezogen sind: daher sie fort und fort der Prüfung eines ieglichen aus dem Wort selbs unterworfen bleiben. Et paullo post ad positionem IV. - - Es ist von den Verfassern

GIVS, in *synopsi controverfiarum Art. V. quaest. IV.* PHILIPP. LVDOVICVS HANNEKENIVS, de vera A. C. aestimatione, quaest. VI. praeliminari. Neque hoc adeo nouum est, symbola *θεορευσίας* laude cohonestari; siquidem iste mos in ecclesia semper viguit, vt quo quisque foret religiosior, eo maiori pretio publicas fidei formulas haberet. Exemplis istiusmodi plena sunt omnia. Sed ne longum fiat, vnum aliquod, et hoc a prisca potissimum aetate sumemus. Et enim Episcopi in concilio Chalcedonenfi I. congregati nicaceni symboli auctores, locutos fuisse, *motos a spiritu sancto* profitentur. Ipsum autem symbolum orthodoxis synodi Ariminensis patribus ad Imperatorem CONSTANTIVM audit *Confessio ecclesiae catholica, diuina, inuariabilis; quin immo Spiritus sancti opus*, in Athanasii OO. tom. I. Et ISIDORVS PELVSIOTA, quum in eiusdem synodi mentionem

I 3

fern der symbolischen Bücher nicht allein wahr, dass sie haben irren und fehlen können, so fern sie Menschen gewesen sind, . . . sondern es kan auch kein absonderlicher Beystand des heiligen Geistes von ihnen erwiesen werden, dadurch sie in Abfassung ihrer Schriften nothwendig alles Irrthums hätten müssen befreuet seyn, und nicht irren können, als welcher Beystand sie den unmittelbahr erleuchteten Männern gleich machte, davon sie allzuweit entfernet bleiben, und also erkannt werden müssen. . . Hingegen ist genug, dass wir der Güte des himmlischen Vaters zu dancken haben, dass er sie gleichwohl also regieret, dass sie nicht wircklich in den Glaubens-Lehren selbst geirret haben: welches wir eben so wohl auch bey andern christlicher Leute Büchern und Predigten antreffen werden, die auch ohne Glaubens-Irrthum sind. Daber die symbolische Bücher vor denselben keinen andern Vorzug, als der kirchlichen autorität haben; in der aufrichtigen übereinstimmung mit der Augsp. Confession, pag. 69. seq. Ex quibus patet, SPENERVM satis honorifice de libris symbolicis sensisse, quum non solum puritatem iis doctrinae, sed etiam ratione auctoritatis ecclesiasticae praerogatiuam prae reliquis theologorum scriptis omnino tribuat.

23.

2

32

nem incideret, scribit: ἐκείνη θεοθεν ἐμπνευθεῖσα τάληθες ἐδογματίσεν, lib. IV. epist. 10. idemque de apostolico, quod dicitur, vsurpat RVFFINVS, in eius expositione; Quin et idem patres sensisse de Athanasiano, testantur constitutiones conciliorum, CHALCEDONENSIS praesertim et TOLETANI IV. Verum diuina sint illa licet, ac θεοθεν ἐμπνευθεῖσα, ab oecumenicis tamen symbolis et vniuersalibus illis, ad particularia, qualia sunt nostra, argumentari, valde vereor, vt sufficiens sit et firma satis probatio. Namque, verbis vtar HVTTERI, *longe maiorem auctoritatem obtinent ea symbola, quae vnanimi totius catholicae ecclesiae, consensu sunt adprobata, quam quae paucarum quarumdam particularium ecclesiarum iudicio et adplausu sint recepta. Licet in eo conueniant singula, quod a scripturis sacris magno differentiae gradu sunt discernenda; in compendio theologico, tib. I. quaest. XV.* Nec reticenda sunt ea, quae grauisimus ille Theologus digne apteque Irenici sui vere Christiani Cap. XXIX. in Exam. Respon. Pareanae ad motiu. II. ita commonuit: *Non ignoramus maximam esse diuersitatem inter Symbola illa oecumenica, Apost. Nic. Athan. & inter Confess. Aug. & hanc ad illum auctoritatis gradum minime adspirare. Rursus: Particularium Ecclesiarum scripta & Confessiones Oecumenicis illis totius Ecclesiae Catholicae Consensu approbatis scriptis et confessionibus auctoritatis gradu longe sunt inferiores.* Nec multo post speciatim de A. C. ingenue adfirmat; *Symbolis illis tribus Oecumenicis ratione auctoritatis conferendam non esse.* Quorsum et illa pertinent in Concordia Concorde Cap. XI. p. 343; *Symbola illa antiquiora, quippe totius Catholicae Ecclesiae calculo approbata auctoritate & certitudine praestare posterioribus Scriptis Symbolicis.* Eamque ob causam non aequae in procliu fuerit, ea vsurpare de symbolis particularibus, quae oecumenica illa, et vniuersalia forte mereri poterant. Quamuis et de istis, quod dudum obseruauerunt viri doctissimi, potius ex adfectu quodam, quam vere, & ex aequo iudicarint patres primitiuae ecclesiae. Ecquis enim neget magis in symbola quadrare illud iudicium, latum a conditoribus Formulae Concordiae; quippe

qui licet ea publice receperint & profiterentur, tantum tamen abest, ut *Θεοπνευσία* iis aliquam tribuerint, ut univ-
 versa potius sacris censuerint scripturis subiicienda esse. Ita enim: posito canone, secundum quem omnia dogmata, omnesque doctores aestimari et iudicari oporteat, Propheti-
 cis nempe & Apostolicis scriptis cum Veteris tum Novi Testamenti; *religiosa*, inquit, *sive patrum, sive neoterico-
 rum scripta, quocumque veniant nomine, sacris litteris nequaquam
 sunt aequiparanda, sed uniuersa illis ita subiicienda sunt, ut alia
 ratione non recipiantur, nisi testium loco, in epitome articulorum,
 p. 570. seq.* Ad ea vero, quae ab influxu scripturarum, &
 Spiritus sancti adlstantia, et directione pro *Θεοπνευσία* sym-
 bolorum adferenda, petuntur, satis caute ac solide responsum
 esse putem a B. D. PHILIPPO IACOBO SPENERO, quem
 & ea de causa paullo prolixius excitauimus. Et sane inu-
 tile haud erit, si ex adducto libro, *Vereein Stimmung mit
 der A. C.* tantummodo addantur ista, quae hanc in rem ad
 propof. I. §. 2. p. 67. limati iudicii Theologus luculente prae-
 misit. (*) Equidem nouimus a praestantissimis nostratis
 coetus

(*) Sunt vero sequentia, quibus mentem de *Θεοπνευσία* Libr. Symb.
 gnauiter cumulateque explicat: Meine Klage gehet dahin, daß man
 theils in praxi, theils auch in der Lehr, ihnen zu viel göttlicher Au-
 thorität beimesse. In der Lehr, wann sie einige, so noch erst Hr.
 D. HANNEKENIVS gethan, mit dem Titul *Θεοπνευσίας* oder von
 GOTT eingegeben zu seyn, beehren. Ich weiß zwar, daß man
Θεοπνευσία mediata in der Erklärung nennet. Es solle uns aber
 billig die Ehrerbietung, welche wir der eigentlichen göttlichen Schrift
 zu tragen schuldig sind, abhalten, daß wir das Wort, so der Heil.
 Geist derselben zuignet, 2. Tim. 3. v. 16, andern Schrifften, sie seyn
 auch so gut sie wollen, nicht beylegen. Und was solle endlich die
Θεοπνευσία mediata, oder mittelbare Eingebung seyn? entweder
 heist sie allein so viel, daß die Scribenten durch den allgemeinen
 allen Glaubigen versprochenen Beistand des Heil. Geistes, da er auf
 herrliches Gebet dieselbe, wie sie es bedürffen, in alle Arbeit füh-
 ret, und wo sie sich seiner Leitung überlassen, in Seelen verderbliche
 Irthümer nicht fallen läffet, solche Bücher verfaßt haben? oder
 soll es heißen, daß sie solche Wahrheiten, die sie bekennen, zwar
 auch aus der Heil. Schrift hergenommen hätten, aber dabei einer
 funder-

23.

2

32

coetus & priscis & recentioribus Doctoribus hocce Θεοπνευσίας elogio Scripta Symbolica passim & subinde condecorari. Sufficiat GESNERVM (a) MYLIVM (b) HVTTERVM (c) praeterque hos (d) NEVMANNVM, SCHELVIGVILVM, (e) imo (f) HANNEKENIVM velut principem nominasse. Sed & hoc nouimus ea in re causaque hoc ipsum vocabulum Θεοπνευσίας non nisi improprio laxiorique admodum significatu ab iisdem vsurpari, idque ob insignem istam exactissimamque cum Scripturis Θεοπνευσίαι consensionem. Quia enim, MYLII verba sunt, firmissimo Scripturarum fundamento solo Scriptum Aug. Confessionis totum nititur, Θεοπνευσίον id appellare iure optimo possumus. Quid? quod GESNERVS, itemque

sonderbaren Eingebung des Heil. Geistes in dem Schreiben genossen hätten? Wäre dieses letzte, so würden die Symbolische Bücher allerdings zu göttlichen Büchern gemacht, so doch hie widersprochen wird: und behielte ein grosses Theil der Schrift keinen Vorzug vor den Symbolischen Büchern, indem nicht allein die Propheten den Grund ihrer Lehre auch aus Mose hergenommen, die Apostel aber, worauf sich Paulus sonderlich beruffen hat, Apostel Gesch. 26, v. 22. nichts gelehret, auffer was in Mose und den Propheten bezeuget worden, da sie gleichwohl was sie schrieben, warhaftig vor ihre eigene Person aus göttlicher Einblasung gehabt! Also würden beiderseits Scribenten einander gleich. Bleibets aber bei dem ersten Verstande des Worts, so bestehet derselbe in einem grossen Mißbrauch des Worts, und gegen dessen allgemeinen Gebrauch in dem gemeinen Leben und in der Kirchen. Und haben in solchem Verstand alle Bücher gottseliger Lehrer, darinnen sie nichts als die reine und heilige Lehre vortragen, also auch alle gottselige Predigten, in denen auch nichts als göttliche Wahrheiten vorkommen, dergleichen durch Gottes Gnade noch manche gehalten werden, auch diese Würde, daß man ihnen Θεοπνευσίαν beilegen mag; Wie man aber insgemein nicht zu reden pflegt: auß wenigste würden die Symbolische Bücher abermahl davon wenig Vortheil haben.

- (a) Disput. I. pro libro Concordiae Cap. I. num. VIII.
 (b) Prolegomenis in Confess. Aug. Cap. I. pag. 2. b.
 (c) In analysi Aug. Conf. Disput. I. Cap. I. p. 6. Idemque Prolegomenis in libr. Concordiae Cap. I. p. 9. seqq.
 (d) In Theologia Aphoristica p. 105.
 (e) In Synopsi Articul. V. p. 53.
 (f) De vera Aug. Conf. aestimatione Quaest. praecleari V. p. 9. seqq. et in Declaratione Aug. Conf. Cap. praecleari Histor. §. XI. & XII.

itemque HVTTERRVS diferte simul ibidem profitentur: *Augustanam Confessionem non voce diuina immediate esse editam, verbo tamen Dei abunde comprobata;* nec alio sensu Θεοπνευσου, vel diuinitus inspiratam eandem vocare, quam vt *discrimen istud, quod Scripturis Sanctis, & scriptis Symbolicis siue ecclesiasticis inuicem intercedit, constanter diligentissimeque seruetur.* Consultius itaque crediderim, & publice quoque interesse, vt *Scripturae diuina illa dignitas aut Θεοπνευσία, vnde diuinam illam dignitatem honoremque inprimis nanciscitur, et per se fidem vnice meretur, omni industria contentioneque conseruetur; cumque adeo magnum sit discrimen inter symbola, & scripturam sacram, ipsius auctoritatis quoque ratione, titulo tam excelsa, nec facile in symbola quadrante, prorsus & omnino abstineatur; quin nec id Symbolicis scriptis adtribuatur, quod solae Canonicae Scripturae iure suo praecipuum ac facile proprium habent.* Etsi enim diuina quadamtenus nuncupari illa possint, prouti quidem scriptores ea voce generatim indigitant, quidquid prae aliis videtur excultum, excellens, et praestans; quomodo *res diuina (a), diuina mens (b), vis diuina (c), beneficium diuinum (d),* et, quae plura eiusdem generis sunt, peruulgato sermone dicuntur; auctoritas tamen scripturae sacrae profecto non patitur, vt decus sibi soli adferendum, humanis, etiam optimis, & exquisitissimis illis, vindicetur scriptis. Si quis vero voluerit confessionem nostram diuinam appellare, eo sensu, quo vox haec excellentiam quamdam, et praestantiam, quodque in suo genere eminens est, inuoluit, non autem inspirationem, quae immediate a Deo proficiscitur, per nos licet quidem, neque adeo refragabimur; modo, ne voce proprie accepta, Θεοπνευσία latius, quam par est, extendatur. Neque enim singularis illa & neuti-

- (a) A. HIRTIVS de bello *Affricano*, cap. LXXXVI.
 (b) CICERO de *diuinatione*, lib. I. pag. 105. edit. *Sturmiannae*.
 (c) Ibidem.
 (d) In epistola ad TREBONIVM, lib. X. epist. XXVIII. & ad PLAN-
 CYM, lib. cit. epist. XIV.

23.

2

32

quam inficienda prouidentia diuina, adſiſtencia & directio, ad veram & genuinam Θεοπνευσίαν euincendam ſufficit; quippe quae plura omnino complectitur, nec diuinam tantum ad ſcribendum excitationem; ſed & verborum & ſententiarum ſuggeſtionem, & ſcribentium ab omni proſus errore ac lapſu praerſeruacionem inuoluit; immo obiectum, ſive rem materiamque ſcripturarum non modo, ſed et ipſa verba et omnem loquendi modum, diuino argumento dignum, decorumque reſpicit. (a) Et nemo, opinor, ambiget & adſiſtenciam & directionem pari aeque iure cum ipſa, tum qua res, tum qua verba diuiniſ Spiritus ſuggeſtione neutiſquam aeſtimandam eſſe; (b) tum & omne iſtud, quod origine diuinum eſt, aut Deum quomodocunque auctorem habet, diuinitus inſpiratum re ipſa & idonee dici haud poſſe. Tutius itaque erit, vt incommodum eiusmodi adſertum, vel praedicatum Θεοπνευσίας, vel ideo proſus omittatur, ne inde detrimenti aliquid in inaeſtimabilem ſcripturae diuinitatem ac dignitatem redundet, nec aduerſarii noſtri Auguſt. Confessionem inique ac illiberaliter impugnandi occaſionem hinc ambabus amplectantur manibus. Nec videmus ſane, quomodo trita iſta apud Theologos paſſim inter immediatam & mediatam, h. e. mediante ſcriptura, diſtinctione difficultas omnis commode ſatis tolli conuellique poſſit. Talis ſiquidem Θεοπνευσις mediata vera Θεοπνευσία proprie curateque loquendo cenſenda haud eſt; aut ſi Θεοπνευσία eſt, certe ſcriptis etiam humanis ad vnum omnibus veritates diuinas & ex ſcriptura depromptas pure integreque complexis, iure omni ſolideque competet. Atque haec cauſa eſt, quod ex Wittebergenſi

(a) Praeter alios conf. WERNSDORFFIVS in erudita diſſertatione de verbo Dei ſcripto §. XXVII. p. 20. ſeq.

(b) Ita B. FOERTSCHIVS in controuerſiarum recentiorum nucleo p. 68. *Adſiſtencia & directio non exhaurit Θεοπνευσίαν, quae inducat ſuggeſtionem conceptuum & verborum: adſiſtencia, directio, non eſt ſuggeſtio, qui dirigit, corrigit, cauet, ne error oriatur, non ſtatim inſpirat, dicitur.*

genſibus ipſis celeberrimus LÖSCHERVS hanc ἀκυρολογία in NEVMANNO & SCHELGVIGIO ſerio ſtudioſeque re-
darguat; (a) tum & CHLADENIVS re probe conſiderata
a titulo mediatae huius Θεοπνευσίας caute nobis temperandum eſſe,
prouide admodum iudicet. (b) Eamdem rationem Magnifi-
cus Dominus Praeſes iniit, dum nuperrime in acroaſibus
de Controuerſiis circa libros Symbolicos noſtratis Eccleſiae
nouisſimis, ab amico calamo exceptis mecumque commu-
nicatis, de hoc ipſo argumento ſolide euoluendo diiudican-
doque ex profeſſo egit, & quid caute prudenterque hic
ſentiendum fuſe et copioſe expoſuit. Hincque notum te-
ſtatumque fecit, hanc ipſam litem inter Theologos eo no-
mine obortam, & ſaepe multumque iam olim & hodie dum
excitatam, non pro inani logomachia, ſed pro vera contro-
verſia, & nequicquam inſuper habenda, haud immerito
venditandam eſſe.

§. IV.

Certum alioquin & expeditum eſt, praetantiſſima
quaeque atque inſignia planeque diuina in Confefſione no-
ſtra eminere; quod nemo temere negabit, qui res momen-
taque eiusdem ſue dogmata ex limpido ſacri codicis fonte
deriuata, penitus inſpiciet, tum perſonalem quoque Duum-
virum LVTHERI & MELANCHTONIS, qui praecipue
hic operam contulerunt, auctoritatem ſine prauo adfectu
praeiudicioque expendet. Etenim, quod inſigni rerum
ſacrarum notitia pariterque veritatis ſtudio vterque clare-
rint, apertiſſimum atque exploratum eſt. De LVTHERO,
tanquam primario auctore, quique materiam eo ſuppeditauit,
plura nunc commemorare, quam quae iam pridem
ſumma fide ac dexteritate haud pauci publice tradiderunt,
ſuperuacuum proſus ducimus. Nec fruſtra ac vane in LV-
THERO *doctrinam, & ſcripturae cognitionem admirabilem,*
K 2 prae-

(a) Id liquet ex recenſione Nou-antiquorum, anno 1710, p. 414. &
p. 735.

(b) Conf. eiusdem Vindiciae Reformationis LVTHERI a nonnullis no-
uatorum praeciudiciis p. 67. praeciudicio XVI. §. VIII. p. 69.

praedicabat testis illius aevi, PETRVS MOSELLANVS. (a) Alii vero plerique etiam monachi LVTHERVM idemdem vocabant, *profundissimum theologum, theologorum suae tempestatis omnium facile sapientissimum principem*, ob magnitudinem ingenii & dexteritatem *toto in orbe clarum*, (b) & quae alia sunt eius encomia in IOANNIS GERHARDI *confessione catholica, lib. I. cap. IV.* quae longius hic foret repetere. (c) Operae pretium insuper erit B. SPENERVM huc aduocare, qui in Megalandro nostro dotes septem, totidem detestabilibus papismi malis corrigendis pares subducta ratione diligentissime praedicat. (d) Perinde ferme se habuit

(a) Cuius epistolam de colloquio Lipsiensi luculentam exhibent auctores *der unschuldigen Nachrichten*, ad annum 1702.

(b) Vid. PAVLVS LANGIVS, Monachus in Chronico Ziticensi, a. 1520. scripto. & NICOLAVS SELNECCERVS de *auctoritate Lutheri & Philippi*, p. 82. seqq.

(c) Prae caeteris omnibus hic conferatur, necesse est, qui in hoc argumento curam egregie intendit, celeberrimus nobisque multo actuatissimus IO. ALBERT. FABRICIVS in Centifolio Lutherano Hamburgi a. 1728. & 30. edito.

(d) Nimirum *I. eruditionem theologicam. II. eloquentiam masculam dignamque Theologo. III. indefessum studium, laborisque tolerantiam. IV. Zelum ex sincero Dei hominumque amore promanantem. V. Vitam integram puramque sceleris, & comparatam ad exemplum. VI. heroicam fidem & inuictam constantiam. VII. patientiam.* In quibus autem corrigendis LVTHERVS laborauit, erant: *I. Pontificis & cleri effraenis potestas & auctoritas. II. laicorum ignorantia. III. saluaria religionis Christianae dogmata mirum in modum obscurata. IV. cultus publicus, & V. sacramentorum ritus variis contaminati modis. VI. verae pietatis, & VII. laicorum oppressio, in praefat. ad Lutherum redituum, & ad Postilla Lutheri ecclesiastica, edit. Lips 1700.* Agnoscunt non minus LVTHERI merita in ecclesiam, qui nobiscum castra romanensium deseruerunt, THOMAS GATAKERVS, RICHARDVS MONTACVTIVS, BEZA, & ipse CALVINVS, aliique, celeberrimo D. HEVMANNO, in *Luthero apocalyptico pag. 60. seq.* laudati; vbi & aequum eius iudicium, de praeconiis Luthero moderate tribuendis, praemittitur, quod nolimus hic

buit cum PHILIPPO MELANCHTONE, & extra contro-
 versiam est, eminentia sane viri fuisse dona, meritaque in
 omnem rem cum sacram tum litterariam profus eximia.
 Hic est, qui velut secundarius confessionis auctor formam
 quasi dedit, lenemque ac moderatum animum, pro miti,
 quo pollebat, ingenio, vbique plane insignem reddidit,
 (a) sedulus fidusque Theandri adiutor, quo plurima reli-
 gionis emendandae negotia perauspicato confecit. Hinc-
 que *eruditionem eius in subsidium LVTHERO diuinitus missam*
esse, BOECKLERVS vltro fatetur, *de rebus seculi XVI. pag. 270.*
 & profecto omnem operam, consilia & vires eo adhibuit,
 vt nuper renatam illam Vittembergae veritatem & calamo
 confirmaret, & oretenus traderet auditoribus. Quorum
 tantus fuisse fertur numerus, vt ex auditorio eius, tamquam
 ex equo quodam Troiano in omnem fere orbem verbi di-
 vini ministri prodierint. Igitur clarum MELANCHTO-
 NIS nomen iam tum fuit potiori in parte Europae; prae-
 fertim ob scripta eius vtilissima. In quibus *Locos Theologicos*
 LVTHERVS tanti faciebat, vt *non solum immortalitate, sed*
canone quoque ecclesiastico dignos iudicaret, et pro inuictis ha-
 beret. Neque adeo temerarium, aut ex amore tantum hoc
 LVTHERI iudicium profectum esse, magnoque opere socios
 eiusdem labores publicos luculentosque aestimatos, vel ex
 eo profecto palam atque aperte constat, quod apologiam
 MELANCHTONIS pro Augustana Confessione ecclesia
 euangelica reuera in canonem suum, id est, libros symbo-
 licos

K 3

hic reticere. Censet enim V. C. *nos causae Lutheri male consul-
 turos, si hostibus persuadere conaremur, eum fuisse hominem,
 & vitii omnis expertem, & errori obnoxium profus nulli. Quod*
quidem postremum solis apostolis indulgisse Christum, nouimus.
Id tamen, non abnuir, clarissimis firmissisque effici posse, im-
mo iam dudum effectum esse, argumentis, Lutherum collapsam
Christi ecclesiam instaurasse, ac viciatam turpissime doctrinam,
ad sacri codicis ductum felicissime omnino repurgasse.

(a) Eo legatur D. HEVMANNI erudita nuperque Hanouerae edita de
 Conf. Aug. lenitate Disput. Iubilaea.

licos summa confessione omnium receperit. Reliqua de Philippo exsequitur Vir illustris, VITVS LVDOVICVS a SECKENDORE, in historia Lutheranismi, lib. I. sect. XVI. §. XXXIV. qui & data opera agit de studio veritatis sincero, quo LVTHERVS & MELANCHTON ferebantur. (a) Atque hi caelestes duum viri, quemadmodum scriptis aliis compluribus, ita quoque confessione isthac, quam condiderunt, abunde demonstrauerunt, se insigni rerum diuinarum notitia polluisse. Quare, si vel nullam Augustanae confessioni auctoritatem, eamque maxime exsplendescentem, haec enim a supremo magistratu, id est, ab ipsis principibus statibusque euangelicis expectanda fuit; ingens certe

(a) Incredibilem MELANCHTHONIS industriam, tempore comitorum Augustae celebratorum, nauatam, licet criminando, non tamen dissimulat COCHLEVS, in epistola ad CAROLVM V. imperatorem, scribens: *Plane intelligit Tua Maiestas, hominem istum blandiloquentia hypocrisisque sua vulpina improbius egisse Augustae in comitiis, quam apertis conuitiis & amarulentis egit absens Lutherus. Hic enim consueto more conuitiabatur; ille vero instar draconis insidiantis fraudes intendens, non plebem, sed magnates hypocrisis sua circumuenire satagebat. Quo gratiosior est apud eruditos Luthero Philippus, quo modestior in docendo, hoc grauius laedit ecclesiam.* Respondebat non attendendum esse, quid Lutherus scriberet, sed quid Principes Caesari praeponerent. Quam subdole egerit cum legato, Campegio, nemo melius nouit, quam legatus ipse, qui lacrimis primum precibusque illius non satis fidens, iussit illum petitionem suam in scriptis tradere: nec tamen omnem per hoc vulpeculae fraudem praecauere potuit &c. Apud RAYNALDVM, ad annum 1530. num. 84. confer. omnino IOACHIMVM CAMERARIVM, in vita PHILIPPI MELANCHTHONIS; & ERNEST SALOMONIS CYPRIANI *historiam Aug. C.* in additamentis, num. XXIV. seqq. & XXIIX. seqq. Nec frustra erit, si testimonia LVTHERI de socio laborum & periculorum suorum PHILIPPO MELANCHTONE, & aliorum laudatissimorum virorum de eodem scriptisque eius iudicia, ad laudem tanti viri amplificandam, seorsim collecta, & ad exemplar Göllicense anno 1580. recusa, pariter consulantur.

23.

2

1

1

1

1

1

1

1

32

1

1

1

certe decus nominis sui celebritate, & doctrina ac pietate memorabili, domi forisque abunde cognita eidem conciliauerunt. Cum autem iussu Caesaris, CAROLI V. & Principum Protestantium conscripta sit, eidemque in comitiis Augustanis solemniter exhibita, atque ab omnibus omnino Lutheranis magna animorum consensione recepta; publicam in ecclesia nostra auctoritatem, atque hinc ^{ex quo} quandam prae reliquis doctorum scriptis, eamque prorsus singularem, iure meritoque obtinuit.

Condita illa quidem primum est, vt nostrates demonstrarent non sine causa a romanensium se dissentire ecclesia; vtque calumnias aduersariorum, a quibus temere lacerabantur, refellerent; non multo tamen post a solemnibus exhibitione symboli locum ei status euangelici adtribuerunt, vt non modo de doctrina ecclesiae publica testaretur, verum etiam, vt vnitas & consensus in doctrina, modoque dogmata sacra proponendi exquisita ratione seruaretur. Cuius instituti honestissima causa in conspectu est; vagabantur enim tum multi fanatici & effraenata libidine (a) homines, qui subinde noua deliramenta foedasque ac repugnantes opiniones spargebant, ANABAPTISTAE, SERVETVS, SCHWENCFELDIVS ab *Offing* Nobilis Lignicensis ex Silesia, aliique, quos non leuiter taxabat, testis istius aevi, PHILIPP. MELANCHTHON in *Orat. de calumnia Oslandri*. Quantum igitur humana diligentia cauere potuit, voluerunt maiores nostri, perhibente ibidem MELANCHTHONE, illos, qui essent amplexuri incorruptam euangelii doctrinam, non solum commonefacere, verum metas etiam ponere, extra quas non temere erumpendum esset. Vnde

(a) Fatetur id quoque CASPAR NEVMANNVS, praeclari olim nominis inter nostrates theologus, dum, *numquam*, ait, *magis saeuisse perniciosissimam fanaticorum pestem, quam saeculo XVI. ubi Anabaptistarum Tumultus & nefanda scelera, totius christianismi odia erga fanaticismum conciliarent, in trutinam religionum, Part. II. cap. IX, §. IV, seqq.*

Vnde non poterat non consequi insignis Augustanae confessionis auctoritas, quum ab hominibus protestantibus non honore tantum, ac veneratione, sed ad sensu quoque, dictis suis adfertisque omnibus praebendo, digna censeretur. (a) Nec id quidem immerito: cum per se planum atque exploratum sit, res fidei ac morum, quas in se complectitur, plenissime, adcuratissimeque cum scriptura sacra consentire, leuioris vero momenti errores, si qui sunt, circa patrum, aut scripturae dictorum adlegationem; aut circa characterem dicendi, similiaque, nihil prorsus illius derogare auctoritati. *Ἐπιχωμεν τῷ κείνῳ*, inquit IOANN. CONRAD. DANHAVVERVS, *non obligent symbola fidei ad omnes in iis circumstantias, phrasas, probationes, adlegationes tenendas; ipsa tamen doctrinae substantia tenenda est, prout scripta, nec eatenus tantum, quatenus sacris litteris privato iudicio consonare videbitur.* (b) Et bene Theologi Saxonici contra LAVRENTIVM FORERVM, (c) Iesuitam; *In der Haupt-verteidigung des Augapfels, pag. 258. Auf die Buchstaben und Ordnung der Worte sehen wir so genau nicht.* Non possumus quin in eadem sententiam ex recentioribus vel vnus FECHTII verba, in disputatione critica, vbi CHYTRAEI famam ac merita contra ARNOLDI Criticam egregie vindicauit litt. B. huc adferamus: *Libri Symbolici non in omnibus obligant, sed quoad doctrinam ipsam eiusque substantiam, (exclusis accidentibus) considerata, quatenus doctrina in ipsis proposita cum verbo Dei*

(a) Solent libri symbolici per *normas confitendi, proponendi ac defendendi fidem, auctoritate publica eum in finem praescriptas*, definiti, Vid. D. ALBERTI, in Confessione Aug. thetica & apologetice petra tractata; & de praestando in libris symbolicos iuramento. Item D. SELIGMANNVS in disputat. de auctoritate librorum symbolicorum. Ex quibus definitionem Auctoritatis, quae confessioni Augustanae conueniat, facile fuerit euere.

(b) In theol. conscientiarum, par. II. sec. II. art. I. §. 36.
 (c) Oecasionem motuum in ecclesia nostra domesticorum, ediderat is inter alia scriptum aliquod, cui homo petulantissimus titulum: *der Ketzer Katzen-Krieg* imposuit, merito suo, propterea a theologis Saxonis castigatus.

exakte conuenit. (a) Non diuersus ab eo SPENERVS, &, qui eum presso pede sequitur, IO. FRANCISCVS BVDDEVS, *tametsi*, inquit, *ecclesiae nostrae libri symbolici in rebus secundariis non omnia naevi sint expertes; qua ipsa dogmata tamen, cum scriptura sacra tam accurate conueniant, ut nullius erroris argui queant; in Isagoge ad theol. lib. II. cap. II. §. XIV.* Agnoscunt hi omnes, articulos doctrinae christianae fundamentales in Aug. Confessione, secundum scripturae normam, pure & integre proponi, nihilque prorsus leuioris momenti in eiusmodi sic dictis accidentalibus aberrationes posse impedire, quin non solum reliquis libris humanis multum praefertur, verum etiam ab omnibus maximo in honore ac veneratione habeatur, debitoque pietatis adfectu suscipiatur.

§. VI.

Definiuimus itaque, vel leui dumtaxat penicillo adumbramus Augustanae Conf. auctoritatem, vel eam dignitatem, secundum quam omnia eiusdem adserta, ad res fidei ac morum praecipue spectantia, ad sensum comprobationemque indubie commerentur. Sequitur, uti dispiciamus aliquanto penitius, utrum vi directiua tantum, an vero etiam definitiua polleat eadem confessio? Haud nescimus, quod iam supra attigimus, fuisse omnino, qui confessioni Augustanae *ἁγιωσύνην* quamdam tribuerent, (b) palam
L facien-

(a) Prorsus eodem modo in Sylloge selectiorum Controuersiarum Disput. V. de Libris Symbolicis p. 104. mentem suam exprimit: *subscriptio Librorum Symbol. obligat ad dogmata in iis contenta, non ad accidentalialia.*

(b) Praecipuos horum qui confessionem nostram eiusmodi elogiis mactent, dicam an onerent? ex recentioribus paulo ante ad paragraphum III. notauimus. Multo autem plures, eosque veteres, videsis apud GODOFREDVM ARNOLDVM, *historiae haeresiologicae, par. II. lib. XVI. cap. XVIII. §. III. et passim.* Ex nimio certe illo adplausu subinde aduersarii sumserunt occasionem, confessionem ipsam magis magisque traducendi. Prouti & famosus ille ANDREAS FABRIGIVS, LEODIVS non verebatur infamare Augustanam Confessionem, existimans eam, *non tam Dei voluntate, quam diabolus maligni-*

facientes, hanc normam & doctrinae regulam spiritu sancto quasi dictante, a Melanchthone tum conscriptam fuisse. Inque hunc sensum IO. WIGANDVS non dubitabat scribere: *Quia ipsa confessio vera veri nominis diuini non est opus virium humanarum, sed Dei. . . certi igitur & persuasi sumus, instinctu & gubernatione spiritus sancti hanc A. C. conscriptam, & editam esse; in historia Aug. Conf. pag. 122, edit, quae nuper admodum ad calcem historiae Cyprianae, recusa est. (a)* Atque hinc, quum alii plus, alii minus ei tribuere viderentur, caeptum est de illius valore inter nostrates gnauiter disceptari. Quo autem res eo planior fiat, explicandi primum sunt termini, in quaestione proposita, occurrentes; atque tum rationes, quae in vtramque partem adferuntur, penitus diiudicandae. Igitur auctoritatem A. C. normatiuam, eamque directiuam in eo positam esse dicunt, quod confessio illa ecclesiae euangelicae sit regula, quae credenda hominibus recte proponit, quaeque scripturas, & doctrinas alias, praeciso controuersiarum respectu, dimetiatur atque describit. *Definitiuam* vero in eo constituunt, quod ipsam protestantes pro norma quadam habeant, secundum quam, exortae inter ipsos fidei controuersiae, diiudicari possint ac debeant. Qui confessionis Aug. *Deortuvsian* enixe propugnant, illi quoque definiendi aeque, ac dirigendi vim ei fidentius tribuunt, sequentibus potissimum subnixi commotique argumentis. Prouocant enim I. ad perpetuam eius cum scripturis sacris conuenientiam; quae omnium consensu certa & indubitata sunt norma & regula; II. ad ecclesiam Dei, tamquam domicilium sedemque veritatis, 1. Tim. III. 15. eoque ipso membris & filiis suis credenda peraeque tradentem, ac formulas loquendi praescribentem; III. denique prouocant ad libros symbolicos, qui decidendi auctoritatem ipsi sibi vendicant, quoties errores sectariorum

malignitate in lucem prodisse, in harmonia Confess. August. ibidemque ad Lectorem praemonitione,

(a) Eadem & hic Kiliae curante celeberrimo Domino praefide, anno MDCCXIII. cum limatissima politissimaque eiusdem praefatione, iam impugante denuo, & ad ipsum exemplar Regiomontanum, edita est.

rum reiiciunt & damnant, velut in *epitome*, cap. XII. cernere est; maxime vero in praefatione *epitomes* p. 572. *Ad has*, aiunt enim, *rationes paulo ante monstratas* (monstrata autem erant scripta Prophetica & Apostolica, Symbola Oecumenica, Confessio Aug. eius Apologia, Articuli Smalcaldici, & Catechismi Lutheri), *omnis doctrina in religionis negotio, conformanda est; & si quid eis contrarium esse deprehenditur, id reiiciendum atque damnandum est, quippe quod cum unanimi fidei nostrae declaratione pugnet.* Verum vtut haec sese habeant, sane, quod ex conuenientia symbolorum cum scripturis sacris petitur praesidium, ita comparatum esse videtur, vt quod iam antea ab SPENERO quoque monitum est, si id solum suffecerit ad conciliandam verae normae dignitatem, alia quoque scripta theologorum, quae hypotyposi & compendiariae sanae doctrinae conformia sunt, non minus, quam ecclesiae symbola definiendi vim, eamque normatiuam, vtique obtinere possint. Symbola enim, vti historia rerum gestarum docet, aequae per homines, a quibus humani nihil alienum fuit, adornata sunt; nec, nisi publica ecclesiae auctoritas, approbatio & receptio, qua se potissimum tuentur, valoremque inprimis symbolicum nanciscuntur, (*) obstat, prae reliquis theologorum scriptis, vllam haberent eminentiam; tantum abest, vt propter quamdam cum scripturis, etiam exactam, conuenientiam, simul de earum *vi normatiua* stricte accurateque *participent.* Quod ad locum Paullinum 1. Tim. III. 15. adinet, vocatur quidem ecclesia *σύλη & ἰσχυρὰ κολοῦν τῆς ἀληθείας*, *columna & stabilimentum veritatis*; sed vel passiuè, vt dicitur, prout pridem viri docti obseruarunt, hoc est, quod veritati diuinæ, tamquam basi

L 2 sit

(*) *Vii enim*, B. RIXNERVS, accuratissimus olim Helmstadiensium Theologus in Disput. de Confessionis Augustanae auctoritate §. IX. inquit, *in republica civili lex auctoritatem non habet, & obligat, nisi promulgata, ita nec Confessio Augustana auctoritate sua obligare Protestantes posset, si in Ecclesia eorum publice comprobata & solenniter introducta non foret.*

fit inaedificata, vt fideles ephesii dicuntur, *superstructi super fundamentum apostolorum ac prophetarum*, Ephes. II, 19. 20. vel *μετ'ωνομασίας*, continente posito pro re contenta, vt apud Lucam, XXII, 20. *poculum nuncupatur nouum testamentum*, cum non poculum, sed vinum in poculo esset testamentum. In ecclesia enim conseruatur recta in Deum fides, quae est veritas, & nota verae ecclesiae longe certissima. Quam in rem conf. omnino NORTONVS KNATCHBULL, in *animaduersionibus in libros N. T. pag. 105. seq. edit. Amstel.* Quumque adeo sermo sit de ecclesia, (a) cuius auctoritas heic subsidio vocatur, non alia certe, quam quae visibilis est & externa, errorisque periculo subinde exposita, intelligi potest. Quae, vt in plures ecclesias particulares diuisa est, ita dogmatibus & sententiis nimium quantum abs se inuicem discrepat; vt non nisi ex scripturis, quatenam aut vera sit, aut saltem ad veritatem proxime accedat, plene dignoscatur. Atqui haec talis Ecclesia quomodo normam membris suis ex asse per se constituere poterit, cuius beneficio nempe in veram solidamque cognitionem veritatum diuinarum deducantur? cum rem momentaque Scriptura hic vnice conficiat, primas certe teneat, in qua omne quoque praesidium adiumentumque, quod quidem ad cognoscendum explorandumque salutis veritatisque coelestis negotium pertinere possit, collocandum. Adeo enim scriptura sacra claritate sua se commendat, vt quilibet, modo rationis vsu polleat debitamque secum adferat attentionem, ea inde velut ex ipso fonte deducere queat, quae ad salutem consequendam cognitu factuque sunt necessaria. (b)

Exigit

(a) Quamuis alii malint ad ipsum Timotheum verba illa Paulli spectare; Quemadmodum etiam ministri Ecclesiae *εὐλοῖς* in respectu ad doctrinam verbi diuini, diligenter proponendam, Gal. II, 9. diferte appellantur. Ne quid nunc dicamus, verba ista nonnullos de summo ac memorabili doctrinae in Ecclesia capite, ipso nempe mysterio incarnationis Filii Dei, male interpretari. Praeter alios vid. hic Venerabilis ZELTNERVS in doctissima Dissert. de scriptura sacra, diuina sua luce radiante p. 73. seq.

(b) Illustrantur haec & confirmantur emphaticis scripturae S. locis, vti Psal.

Exigit autem voluntas diuina, IO. DANNHAWERO mo-
nente, 1. lucis iustam adplicationem, ne sub modio lateat. 2. Ocu-
lum spiritualem & illuminatum iubare caelesti, precibus impetran-
do, pium, simplicem minimeque occupatum, docilem, exercitatum,
scrutatorem, vrinatoria sagacitate; in hodosophia Cbristiana, phae-
nom. I. pag. 41. edit. Lips. Nec tantum clara ac perspicua est
in iis, quae ad vitam & fidem pertinent, sed vera etiam,
atque certissima in aliis omnibus, vt stolidum prorsus sit,
vel minimum eorum, quae tradit, in dubium vocare. Sic-
ut ergo, praeter scripturam sacram nihil omnino nominari
vel cogitari potest, quod sufficiens sit ad ea omnia plene
conuenienterque demonstranda, quae certo ad salutem
consequendam pertinent; ita sequitur sacram tantum
scripturam in theologia esse principium cognoscendi; si-
mulque vnicam fidei & vitae nostrae regulam atque nor-
mam, qua nulla maior priorue, nulla perfectior praestan-
tiorque haberi possit, ad quam ceu superiorem vniuersa
fidei & morum doctrina dirigi aut examinari perpetuo de-
beat. *Credere talia*, scribit IRENAEVS, *debemus Deo, qui*
& nos rectissime fecit scientes, quia scripturae perfectae sunt, quippe
a verbo Dei & Spiritu eius dictae. Agnouerunt hoc iam pa-
tres ecclesiae primitiuae, quibus proinde non alia, deci-
dendi controuersias, de fide ac vita subortas, norma, quam
scriptura sacra vsitata fuit; etiam in ipsis conciliis vniuer-
salibus: enimvero ipse Constantinus M. imperator, in o-
ratione, qua concilii Nicaeni patres ad concordiae studium
hortabatur, luculenter ostendit, quam qualemue in quae-
stionibus, de quibus disceptatum erat; diiudicandis, nor-
mam potissimum sequerentur. Ita enim: *εὐαγγελικαὶ καὶ*
ἀποστολικαὶ βιβλοὶ, καὶ τῶν παλαιῶν προφητῶν τὰ θεσπίσ-
ματα, σαφῶς ἡμᾶς ἀρχὴν περὶ τοῦ θεῶς φροεῖν, ἐκπαι-
δεύουσι; euangelici & apostolici libri, & veterum prophetarum ora-
cula, plane instruunt nos, quid de rebus diuinis sentiendum sit;
apud THEODORETVM, *hist. eccles. lib. I. cap. VII.* Equidem
L 3 sequio-

Pfal. XIX, 9. CXIX, 105. 135. II. Tim. III, 15. item Matth. V, 5.
& 8. Luc. X, 21. II. Pet. III, 17. 18. Heb. V, 14. Ioann. V, 39.

sequiori aetate deprehendimus, subinde in rebus ad disciplinam ecclesiasticam spectantibus, immo in iis quoque, quae ad fidem referendae sunt, canones priorum conciliorum, Nicaeni concilii praesertim symbolum, fundamenti quasi loco substratum fuisse; at non alia ratione, vt *o. m. D. BVDDEVS* obseruauit, quam quod crederent, *in hisce omnibus nihil, quod scripturae non conueniret, aut ex ea sumtum non esset, contineri, instit. theologiae, dogm. lib. I. cap. II. ad §. XL.* Hinc patres scripturam regulam fidei vocant, vt *CHRYSTOSTOMVS* *ὡς γὰρ ἀκριβῆ ἀπάντων καὶ γνώμονα καὶ κανόνα, adcuratam rerum omnium lanceam ac normam, & amussim, hom. XIII. in 2. Corinth.* Stateram *AVGVSTINVS OO. tom. VII. lib. II. contra Donat. & BASILIVS* extremam prorsus iudicauit ignorantiam esse, regulam vel amussim aliquo additamento perficere uelle, *lib. I. contra Eunom.* Sed haec hactenus; sequitur enim III. vt inuestigemus, vtrum libri ecclesiae nostrae symbolici ipsi sibi tribuant auctoritatem decidendi. Videtur enim id quodammodo colligi posse ex reiectione & damnatione haeresium, & errorum sectariorum, vt passim, ita cum maxime cap. XII. in *epitome articulorum.* At vero quas causas quamque graues habuerint, quamobrem a nostra religione & confessione dissentientes damnarint, ipsimet declarant, *ne scilicet tacita cogitatione haereses illae sui temporis, & sectae nobis tribuerentur; pag. 622.* Quo ipso palam faciunt, se id maximopere spectare, vt calumnias, & falsas imputationes aduersariorum repellerent. Vt enim conciliorum, ita & symbolorum quorumuis auctoritas nequaquam praetoria est, & pari aeque per omnia iure cum ipsa Scriptura canonica suscipienda, sed declaratio dumtaxat, & indicium eius, quod in scripturis sacris credendum aut agendum a Deo praecipitur. Formula quidem Concordiae scripta ecclesiae nostrae publica, normam adpellat doctrinae evangelicae, secundum quam omnia alia scripta iudicare & adcommo-
norma professionis fidei in verbo Dei propositae; non norma fidei & reli-

religionis in se consideratae, in adpendice tripartita ad LL. SS. pag. 125. Et ita locus certe, ex praefat. epitomes articulo, pro auctoritate decisionis adductus, intelligi debet, siquidem nihil minus, quam auctoritatem symbolorum per se definitivam, talemque normam, secundum quam omnia dogmata fidei diiudicanda ac ponderanda sint, & ad quam omnes fidei controuersiae exigendae, videtur inferre; nisi forte, quod tamen absit, ipse sibi contradicere censendus sit. Mox enim ibidem sequitur locus alter significantissimus: *sola sacra scriptura, iudex, norma & regula, cognoscitur, ad quam, ceu ad Lydium lapidem, omnia dogmata exigenda sunt & iudicanda, an pia, an impia, an vera, an vero falsa.* Caetera autem symbola, & alia scripta, non obtinent auctoritatem Iudicis: haec enim dignitas solis sacris litteris debetur, u. r. l. pag. 572. edit. Rechenb. Ex quo clarissime liquet, quod libri nostri symbolici, praeter scripturas sacras, regulam, aut normam stricte & adaequate dictam, decisionis aliam admittant penitus nullam. Potiores autem causae suae rationes, minusque impeditas, habere videntur, qui normam symbolis directivam, vel discretionis, qua verum a falso discernatur, & heterodoxi ab orthodoxis dignoscantur, tantummodo malunt vindicare. Praeterquam enim, quod intemeratam scripturae auctoritatem conseruent, finem etiam symbolorum facilius adsequuntur; qui non alius est, quam vt vnitas, & consensus in doctrina, modoque sacra dogmata proponendi obtineatur, iuxtaque diligentissime caueatur, ne qua noua & impia dogmata in ecclesias nostras serpent, nec sinceram nostram religioni & confessioni quidquam contrarium doceatur. (a) Vnde & omnino factum, vt praegloriosissimae memoriae principes illi, doctrinae euangelicae adsertores strenuissimi, doctoribus suis, praeter scripturam sacram, symbola quoque, quibus secundariis veluti normis inniterentur, constituto etiam religionis sacramento, commendarent. Quo laudabili

(a) Vid. in Epilogo Augustanae Confess. p. 45. itemque in Epitome articulo num. XII. p. 622.

bili instituto prudenter sanciuerunt, ne turbulentis contentiosisque hominibus liberum esset, controuersias cum offendiculo coniunctas pro sua libidine mouere, aut proponere. Quare & in obortis controuersis, praesertim istiusmodi, quae iam tum ventilatae sunt, & decisae, ad librorum symbolicorum decisionem nostrates theologi prouocant. Neque tamen id propterea, ac si Symbola ecclesiae norma quaedam essent interpretandi aut doctrinas & controuersias proprie stricteque definiendi ac decidendi, sed quod vnanimem sinceramque maiorum nostrorum sententiam, quae ex locis scripturae claris & perspicuis desumpta, & consensu plurium adprobata est, in se complectantur. Quocirca aliquod fidei dogma esse verum, & in quo constanter perseverandum, vnice ex sacris litteris; sed illud esse ecclesiae speciatim euangelicae dogma, ex confessione Augustana, & reliquis libris symbolicis probamus. Scriptura enim principium est cognoscendi, nobis cum oppositis coetibus & aduersariis commune, quamquam nihil potest esse nostrum, quin idem sit verum, & in scriptura fundatum; symbola vero, vti nobis sunt propria, doctrinamque ecclesiae nostrae in compendio exhibent, ita quoque quid nostrum, & Lutheranum sit, vel non sit, primario ac proxime ostendunt. Quae tamen distinctio non nisi ad vim *directiuam*, vel *discretionis*, Dei que verbo, a quo tota eadem pendet, artusque veluti ac nervos habet, vnice innixam, hincque Symbolis vtique propriam, pertinet.

Interim, ne lites hic cumulemus, aut *λογομαχίας*, quas & in hocce argumento passim apud nostrates hodieque vigere Magnificus Dominus Praefes in citatis antea praelectionibus, nec sine prudenti ratione sufficientique causa nuper ostendebat, indecenti more modoque fauere videamur, nolumus prorsus diffiteri, quod & sine euidenti Scripturae iniuria sineque damno potest defendi, si certos vocis sensus respectusque, vulgo etiam notos, perpensi habeamus, non omnem normae dignitatem auctoritatemque Symbolicis nostris scriptis abiudicandam esse. Si nimirum inter

inter *normam normantem* ac *normatam*, prout in scholis loquimur, ipsius *fidei normam* ac *professionis fidei*, *principem* & *secundariam*, interque *regulam mensurantem* & *mensuratam* probe diligenterque distinguamus. Atque illud est, quod ad munendam corroborandamque hanc Symbolicorum adpellationem apprime facere iamdudum ex nostratibus complures confirmarunt. Non diffitemur, inquit AEGIDIUS HVNNIVS (+) inter *Ecclesias consentientes post Scripturam alia etiam Scripta Symbolica venire adpellatione normali veluti inter nostras ecclesias est Augustana Confessio -- Sed hic vocabulum normae ἐπιπέως duntaxat, seu δευτέρας accipitur, pro scripto, quod publicae ecclesiae iudicio examinatum, & cum scriptura undiquaque congruere deprehensum est. Neque aliter sane scripta symbolica, quam secundario seu ἐπιπέως fidem merentur, quatenus nempe cum immotae veritatis verbo Dei ad amissim congruunt. Vbi nec id praetereundum censemus, quod accuratissimus ille Theologus ALBERTVS GRAVERVS principio Prolegom. in Aug. Confessionem recte prudenterque admonuit: non possumus, ait, ἀπλῶς adprobare illorum sententiam, qui Aug. Confessionem vocant normam secundariam. Si enim intelligunt normam regulantem & dirigentem, ut loquuntur, iuxta quam controuersiae religionis decidi debeant, omnino contradicimus: siquidem non nisi verbum Dei, Prophetarum & Apostolorum libris conscriptum unicum normam esse largimur. Si vero normam improprie sumant, non pro regula, quam in interpretatione articulorum fidei sequi debeamus, sed pro Symbolo, confessiones ecclesiarum distinguente, locutionem istam excusari posse statuimus. Quin nec id abnuimus, certo quoque modo ac respectu, siue secundario minusque proprie, decisionis pariter normam, secundum quam publica doctrina & controuersiae, in coetu nostrate obortae, haud immerito examinari atque diiudicari queant, nuncupari posse.*

S. VII.

Ex proxime dictis caeteroqui, cum satis dilucide adpareat, unicum, & certissimam fidei ac vitae normam, scripturam
M sacram

(+) Tom. I. Disput. Theologic. Wittebergenium, Disput. IV. n. LIV. (d)

sacram tantum esse, ad quam etiam omnia dogmata & symbolica scripta, velut ad principium superius, idque ἀπόρρι-
 στον & ἀνυπεύθυνον, eminentissimaeque auctoritatis, (*) exigenda & iudicanda sunt, in proclui fuerit, leges, & regulas quasdam, interpretationi confessionis nostrae inseruituras, vel constituere, vel certe vindicare. Igitur prima esto: *interpretatio Confessionis Augustanae ex sacrarum litterarum amplitudine est haurienda*. Nonnulli quidem serio contendunt, interpretationem symbolorum non aliunde, nisi ex ipsis eorundem verbis petendam esse; sed vero Confessores ipsi statim initio confessionis Aug. ac in vniuerso corpore etiam contestati sunt, se pro diuina, & infallibili norma, decidendarum controuersiarum, libros scripturae sacrae canonicos habere; immo reuocandas examinandasque esse quaslibet ecclesiasticas opiniones ad cynosuram sacrarum litterarum: seque nullis angustiis traditionum velle includi, sed verbi diuini plenitudinem sectari. (a) ATHANASIVS ipse non abnuat, quod signa indiciaque veritatis perfectiora ex scripturis sacris, quam aliunde depromantur, ait enim: ἀκριβέστερα ἐκ τῶν γραφῶν μᾶλλον ἢ ἐτέρων ἐστὶ τὰ τῆς ἀληθείας γνωρίσματα (b). Neque scriptura sacra ita comparata est, vt sensum difficilem exhibeat, etiam in grauis-
 simis, maximeque in dubium vocatis casibus. Si qua vero obscuritas sermonis circa eius oracula occurrit, tunc scriptura se ipsam potius interpretetur, quam vt symbola ecclesiae, aut analogiam fidei alicunde magis, quam ex purissimo diuini codicis fonte derivatam, sensui eius stabiliendo sufficiamus. Qua de re quidem vir clarissimus, IO. IACOB. RAMBACHIVS, pulcre & ex aequo iudicat, illum turpissime abusurum sanae interpretationis principio, qui vel analogiam fidei, praeterito purissimo scripturae fonte, ex compendiis hauriret, vario

(*) Hinc ipsemet ALFONSVS TOSTATVS praefat. in *Matth. IX. 5.* Magna, immo maxima omnium auctoritatum, quae sub coelo esse potest, est auctoritas sacrae scripturae.

(a) Conf. epitome articulorum, pag. 570. seqq.

(b) Tom. 1. OO. pag. 282. edit. Parisiensis, quae prodit 1627.

errorum genere refertis; vel praeconceptas mente opiniones, aut se-
 ßae suae hypothesen pro analogia fidei haberet, diuina oracula se-
 cundum hanc normam interpretaturus; institut. hermeneuticae sa-
 crae, pag. 105. seq. Tantum ergo abest, vt scripturam sacram
 ex symbolis interpretandam esse largiamur, vt haec potius
 ad istam, tamquam ad lapidem Lydium, reuocanda esse
 censeamus. Nec enim adeo vsus ipse in ecclesia nostra aliud
 hucusque probauit confirmauitque. Namque quoties ad-
 uersarii symbolorum integritatem conuellere tentant atque
 infringere, toties ad sacras nos litteras, in quibus maximum
 nobis praesidium collocatum, recipimus. Quippe quae fi-
 dem omnem ex se, ac omnino propter se merentur; quam
 Conf. Aug. dignitatem, quemadmodum ab hominibus con-
 scripta est, plane sibi nequit vindicare. Cum vero huic
 fides habetur, auctoritate scripturae id cum maxime fieri,
 cui ipsa inaedificata est, manifesto liquet. Igitur cum B.
 MYLIO, olim theologo Ienensium, scripta prophetarum &
 apostolorum ἀποκρίσιμα esse praedicamus; scripta quaeuis vel eccle-
 siarum, vel priuatorum hominum alia, scimus fidem non mereri,
 nisi quam scripta ista Biblica hisce faciunt; confer. eius Confessio
 August. pag. 8. proleg. Opportune eadem confirmat LEONH.
 HVTTERVS Disputat. I. in A. C. cap. IV. thes. 125. p. 43. Maxi-
 mum discrimen inter scripta Prophetarum & Apostolorum, quae vo-
 camus Biblica; & inter symbolicum hunc librum constitutum, vt qui
 non ἀποκρίσιμος est, sed eatenus fidem & ad sensum in Ecclesia mere-
 tur, quatenus cum sacro illo ac θεοπνεύτω canone per omnia con-
 cordat. Probandum ergo consilium illorum est, qui, le-
 ctionem symbolorum commendaturi, suadent, non solum
 e lectione cognoscendum, quid de quouis argumento ma-
 iores nostri statuerint, sed etiam sollicita cura eius funda-
 mentum in sacris litteris inuestigandum esse. Ita enim fit,
 vt quiuis cum plerophoria, & recta conscientia dogmati-
 bus, quae ad fidem spectant, & quae ecclesia profitetur,
 se obstringere possit. (a) Sequitur regula II. genuinus Aug.

M 2

con

(a) Cautelas, quae haec locum inueniunt, exhibet singillatim BYDDEVS,
 in

confessionis sensus cum ex eius ipsis verbis contextis, recte intellectis, ac secum collatis, tum ex totius ecclesiae declaratione, quae in monumentis LVTHERI, MELANCHTHONIS, BVGENHAGII, REGII, BRENTII, & aliorum scriptis publicis, in medio posita, reperitur, arcessendus est. Solent canonem hunc virgere, praesertim ii, qui interpretandi praecepta tradunt, plerique omnes. Adeo enim vsus illius, in scriptis aliorum recte intelligendis, se exserit; nisi forsan sensum auctoribus alium atque alium, adfingere velimus. Quod in confessione nostra non minus cauendum. Nam licet character sermonis eius simplex sane & planus sit, & nulli non, cui modo liberalium disciplinarum scientia mens subacta est, perspicuus; interdum tamen adeo concisus, immo & inuolutus, vt omnino consulendi sint laudati probatique Theologi, aequae ac scripta ecclesiae nostrae alia publica. Lucem certe haud exiguam Confessioni nostrae foenerantur scripta LVTHERI, quae ille e sacris litteris, contra papatum & alias sectas, depromsit, declarauitque. Ideoque & omnino mereri visa sunt, vt subinde ad ea prouocetur inter nostrates; quin immo aduersarii ipsi, quotiescumque sensum confessionis Aug. requirunt, toties fere delabantur ad scripta LVTHERI praecipue, & MELANCHTHONIS, atque ex istis aduersus illam lapidem omnem, quacumque possunt opera, moucant. Nonnullorum nomina atque conata recenset etiam DORSCHVEVS *h.c. pag. 183. seqq.* Quid, quod

in isagoge ad *theologiam, part. II. §. XII. seqq.* SPENERVS certe de abusu nonnullorum, qui obortis controuersis, ad symbola magis, quam scripturas prouocant, vehementer queritur; praesertim quod loca, si quae sint in libris symbolicis aliquanto obscuriora vel impenita, non tam ex scripturis, quam ex eorundem ipsis verbis, explicare malint; quin immo ultra eandem euehant, vt potius libri symbolici sint norma scripturae explicandae, quam scriptura sit norma librorum symbolicorum, recte intelligendorum. Cum tamen haec eiusmodi eminentia soli scripturae debeat; ac neque aliter libri symbolici intelligi possint, quam secundum sensum scripturae; Videtis *sincerum eius consensum cum Aug. Confessione*, germanice conscriptum, & iam saepe citatum, *aufrichtige Uebereinstimmung mit der A. Conf. pag. 68.*

quod confessores nostri obtulerunt in religionis causa confessionem, cuiusmodi doctrinam ex scripturis sanctis concionatores in eorundem terris tradiderint ac tractauerint; quod ipsum videre est ex *praefat. ad Carolum V. Caesarem*. Neutiquam tamen ipsius LVTHERI scripta alio modo sensuque nostrates possunt producere, quam quem aliis idem ipse serio diligenterque praescripsit: *solas videlicet sacras literas pro vnica regula & norma omnium dogmatum agnoscendas; iisque nullius omnino hominis scripta adaequanda, sed potius omnia subiicienda esse, in praefat. tomis OO. eius praefixa*. De PHILIPPO MELANCHTHONE compertum habemus, cum quidem in condenda confessione egregiam operam nauasse; non tamen solitarium eius fuisse auctorem. Quum non suo sed protestantium nomine, & ex articulis LVTHERI XVII. qui fundamentum, aut, vt GEORG. COELESTINVS *Histor. Comit. Augustanorum tom. I. fol. 25.* ait, *archetypus Confessionis Augustanae* sunt, ipso LVTHERO obstetricante eam adornauerit. Quemadmodum itaque scripta MELANCHTHONIS Confessioni nostrae lucem insignem admodum adfundere posse non abnuimus, ita cum his facere non possumus, qui vnice ex sententia eius explicandam esse contendunt; tantum vero abest, vt primam illam, ac minime mutatam, ex mutata auctoris confessione, de qua *capite praeced. ad §. IV.* tantummodo interpretandam esse, temere cuiquam largiamur. *III. sententiae, quas refellunt, & imputationes aut obtrektiones, quas confessionis auctores a se amoliuntur, sedulo sunt considerandae.* Ex fine symbolorum haec euidenter regula sequitur. Non enim aliam ob causam confessiones edi solent, quam vt aliorum errores reiciantur, scripturisque sacris conueniens sententia explicetur, atque ita calumpniae aduersariorum depellantur. At vero nullus symbolum aliquod recte adsequetur, nisi genuinam illorum, qui damnantur aut refutantur, ex historia cognitam perspectamque habuerit sententiam. Cur enim in symbolo, quod dicitur apostolorum, tam diligenter inculcentur, etiam quae leuiora videri poterant, circa nati-

uitatem & passionem Christi momenta, nemo facilius penetrauerit, quam cui notum fuerit, exstitisse olim in ecclesia haereticos; *Menandrum, Marcionem, Cerdonem, Saturninum, Basilidem*, aliosque, qui adfirmabant, *Christum veram non habuisse carnem, sed fuisse corpus eius phantasma merum atque spectrum, quod neque natum reuera sit, neque passum.* Quamobrem adscensionis quoque Christi mentio facta sit, veram nemo causam expediuerit, nisi qui probe didicerit, fuisse *Apelleianos*, ab Apelle quodam Marcionis discipulo, ita appellatos. Ille enim *Christum non in phantasmate quidem dicebat adparuisse . . . sed in eo, quod e superioribus partibus descenderet, ipso descensu sideream sibi carnem, & aeream contexuisse, hunc in resurrectione singulis quibusque elementis, quae in descensu suo mutata fuissent, in adscensu reddidisse, & sic dispersis quibusque corporis sui partibus in coelo spiritum tantum reddidisse, auctore TERTULLIANO, de praescript. pag. 96. edit. Paris. 1580.* Ex quibus, quantum lumen ex historia symbolis recte intelligendis accedat, certam cuique licebit facere coniecturam. Comprobauit hoc exemplo luculento auctor anonymus *historiae symboli apostolici cum obseruationibus ecclesiasticis & criticis ad singulos eius articulos, quae ex lingua Anglicana Latine, anno MDCCVI. Lipsiae prodiit.* Atque idem in confessione Aug. si debite obseruetur, nulla prorsus vis eius sententiae inferetur. Quod consideranti venit in mentem, haud inutilem sane operam hic B. CHYTRAEVM nauasse, dum Aug. Confessionem *isidem verbis, quibus primum Caesari exhibita, & statim postea 1531. edita est, non tantum Latine recudendam Rostochii a. 1566. curabat; sed & in fine loca Parrum & Canonum & historias Haereticorum, & alias, quarum in Confessione mentio sit, breuiter indicabat.* Nec parum sane momenti ad istiusmodi symbolorum explicationem conferet ianua, quasi referata, *terminorum difficiliorum, in Aug. conf. occurrentium, quam vernerandus SAL. ERNEST. CYPRIANVS, in historia Augustanae Confessionis cap. XVII. pag. 289. seqq. prodromi instar exhibet.* Cum autem religio euangelica secundum omnes suos articulos in conf. Augustana perspicue expressa non sit,

23.

2

fit, (a) et praecipua tantum ac maxime necessaria dogmata ibidem exposita, (b) nec omnes romanae ecclesiae errores adducti explicite, quidquid ex hac per legitimam confessionem deduci potest, id ad interpretationem quoque Aug. Confessionis, eiusque sensum plene recteque euolendum omnino facit, & vice versa. Nec papatui solum opposita erat nostra confessio, idque seria conuenientique pro statu illorum temporum cura; (c) verum aliis quoque errores noxios in ecclesia, post reformationem, spargentibus.

§. VIII.

Quantum ad necessitatem symbolorum, equidem istorum absolutam necessitatem statuere non possumus, cum nulla veritatis iactura Ecclesia istis diu caruerit; at insignem tamen nec satis praedicandum eadem habere usum, multumque emolumenti Ecclesiae hodieum adferre, id sane quam est perspicuum, neque eget argumentis. Certe sine legibus nec domum vllam, nec ciuitatem, nec gentem, nec hominum vniuersum genus, nec ipsum denique mundum esse posse, vt pleraque alia, sic istud praeclare dictum a CICERONE videtur. Non feriebat quidem sanctiorem caetum illa lex XII. tabularum, tamen quo melius sibi constaret, habebat is legem multo praestantiorem perfectioremque, quippe verbum Dei, absolutum & omni ex parte perfectum fidei morumque canonem; vt adeo symbolis ei oecumenicis, aliisque, haud opus fuisse vtique videri posset. Verum enim vero quum non vno eodemque sensu vniuersi scripturam sacram acciperent, sed eiusdem eloquia aliter atque aliter, alius atque alius interpretarentur; ingens haeresium

4.

32

(a) Vid. DORSCHAEVS *Cap. II.* de A. C. legitima interpret. § 45. p. 120. seqq. edit. Francof.

(b) Cur praecipuos tantummodo articulos exposuerint, reliquos generatim indicant ex ipsis *Confessoribus* in epilogo manifestum est.

(c) Ita HOORNBECKIUS Aug. Confessionem coarguit, in summa Controu. *lib. IX. pag. 625. ex profusa in Pontificios liberalitate eandem esse scriptam*; additque paullo post: *Gratiam nonnullam Papae in confessione factam, neque ipsi Papistae ignorant.*

resum multitudo pluribus iam olim symbolis, ad conspiciendas, in religionis negotio controuersias, occasionem necessitatemque maximam imposuit, de quo *sect. I. ad §. IV.* Neque enim sequentia inde tempora symbolorum vel librorum symbolicorum, expertia fuisse, quamuis oppresso per romanorum pontificum tyrannidem orbe christiano, rarius ederentur, exemplo luculento vel ipsi comprobarunt Albingenses, Waldenses, & Fratres Bohemi. Nostrates sane, deiecto romanae seruitutis iugo, non potuerunt euitare, quin potius, ut aduersariorum irent obuiam obrectationibus, Aug. Confessionem, eiusque Apologiam ediderunt. Quae duo scripta, & alia quoque, quae successu temporis ad ea accessere, symboli loco, post inuictam uerbi diuini auctoritatem, recipienda esse iudicauerunt. Cuius honesti instituti causas electores ipsi, principesque, ac reliqui status euangelici, ad ipsam quoque stricte sic dictam formulam Concordiae respiciendo, generatim reddunt, ea de re grauius praecipientes. Ita enim: Videbatur id apprimè esse necessarium, ut inter tot nostris temporibus exortos errores, tum offendicula, certamina, & diuturnas distractiones illas, pia explicatio & conciliatio harum omnium controuersiarum e uerbo Dei extracta exstaret: ut secundum rationes eius sincera doctrina a falsa internosceretur, & secerneretur. Praeterea ea res ad hoc etiam confert, ut turbulentis contentiosisque hominibus, qui ad nullam formulam purioris doctrinae adstringi se patiuntur, liberum non sit, pro sua libidine controuersias cum offendiculo coniunctas mouere; & prodigiosas opiniones & proponere & propugnare, in *praefat. ad libros symbolicos.* Atque hoc cura officiumque imperantium, si quid aliud, cum maxime requirit, ut de symbolis, vel libris symbolicis, recto modo curandis, conseruandisque omnino sint solliciti, nec eorum auctoritatem vel negligi prorsus aut exolescere, vel proterua dissentendi turbandiue licentia temere conuelli patiantur. Proindeque ipsius PVFENDORFII uerba haud indigna videntur, quae peropportune huc referantur:

Vnde

Vnde id demum iuris cura tranquillitatis publicae Regibus dat, ut quae publice recepta sunt doctrinae Christianae compendia, catecheseon, symbolorum, confessionum, aut quocunque vocabulo veniant, ad normam sacrarum litterarum probe exigi curent, non a paucis solum, qui factionis aut privati respectus suspicionem incurrere possint, sed ab omnibus, quibus solida diuinarum litterarum peritia est: Et ubi ista recte se habere deprehenderit, publicam priuatamque doctrinam ad eadem conformari imperent. Vbi eiusmodi publica formula fidei non exstet, summorum imperantium est operam dare, ut per rerum diuinarum peritissimos aliqua componatur, ab omnibus ciuibus adprobanda & profitenda, ad quam etiam, quicumque docendi munere funguntur, sint adstringendi. (a) Et vero quum magistratibus integrum sit, quo de fide & obsequio subiectorum melius constaret, sibi eosdem sacramento etiam obstringere, quidni pariter liceat ecclesiae, ea, quae ad eius conseruationem, doctrinaeque, quam pro vera agnoscit, propagationem faciunt, constituere, quum natura atque indoles ecclesiae militantis hoc vltro postulet. Grauius hac de re religioseque iudicauit aliquando summe VENERANDVS PRAESES, dum, quamuis largiamur, inquit, ut omnes ciues circa singula religionis capita consentiant, absolute adeo necessarium haud esse, immo dissensus circa capita religionis quietem ciuitatis non turbet forte, ecclesiam tamen multum adstigit profecto, cuius securitati haud minore quoque sedulitate prospiciendum, cauendumque, ne, quae recepta sancitaeque publice sunt, ad normam sacrarum litterarum recte diligenterque antea excussa ac diiudicata, illa ipsa neque digne, neque dextre satis tractentur, & tamquam putida hominum figmenta, aut vana quaedam simulacra raducantur. (b) Reprehendit hunc morem in nostratibus iam olim OSIANDER apud Norimbergenses, quod in renunciatione publici testimonii petatur, ut hi, quibus tribuitur testimonium, adfirmet se amplecti doctrinam euangelii, eamque sic intelligere, ut in symbolis & in confessione Aug. recitatur. Sed vero solidissime

(a) De habitu Relig. Christ. §. 49.

(b) In Commentatione de eo quod inustum est circa religionem & libros nostratis ecclesiae symbolicos.

sime depulit eius calumniam MELANCHTHON, ostenditque, quod *nostrates petant verae doctrinae tantum adseuerationem, sicut vetus ecclesia petiuit, necessariam ad veram Dei agnitionem & inuocationem, ad frenandam audaciam fingendi noua dogmata.* (a) Et sane eorum, quibus cura ecclesiae incumbit, non parum interest, quid homines, publicis docendi muneribus admouendi, de rebus diuinis sentiant, certum exploratumque habere; alioquin, si cuius pro lubitu, quidquid vellet dicere ac docere liceret, maxima rerum omnium in ecclesia subinde oriretur confusio. Nonnulli quidem mirifice praedicant ea, quae proxime aetatem apostolorum sequuta sunt tempora, quod, cum nondum publice symbola exstarent, solis litteris sacris regerentur homines christiani, & omnino tum ecclesia istiusmodi formulis magis carere poterat, quum angustioribus adhuc circumscriberetur cancellis; at vero vbi diffusior florentiorque facta est, ac per varias regiones dispersa, praeter scripturam, symbolis quoque pro ratione temporum opus habuit, quibus membra eius genuina a degeneribus tamquam tesseris internoscerentur, *ὀρθόδοξοι* ab *εἰρενοδόξοις* palam distinguerentur. Igitur formularum vsus iam illa aetate, in qua adhuc fontes doctrinae puri erant, & a tot in Papatu deinceps subortis corruptelis immunes, tantus vtique fuit, vt etiam decretis synodorum subscriberetur. Quin nec temere ad publicum ecclesiae munus vlli admittebantur, nisi praecessisset *δοκιμασία*, seu examen, & expressa professio, in qua vocati ad docendum adfirmabant, se amplecti incorruptam euangelii doctrinam, nec eam vquam se abiecturos esse; tradente id auctore TERTVLLIANO, *loco supra cit.* Laudabile hoc fuit institutum veteris ecclesiae, quamquam deinde, seculis subsequutis, romani pontifices aliique addiderunt iniquas vel artes, vel fraudes, & adeo iniusta onera, vt

(a) Vid. Eiusdem Oratio, *in qua refutatur calumnia Osiandri, reprehendentis promissionem eorum, quibus tribuitur testimonium doctrinae*, edit. Kilienf. a. 1713. D. Praefidis commentationi paullo ante citatae adiuncta pag. 34.

vt sequaces eorum, praeter symbola, quibus ecclesia diutius
 ysa est, etiam ad apostolicas, quas dicunt, & ecclesiasticas
 traditiones, reliquasque eiusdem ecclesiae obseruationes &
 constitutiones admittendas amplectendasque obligarentur;
nec scripturam sacram aliter, quam secundum sensum, quem tenuit
& tenet sancta mater ecclesia, (nempe Romana) cuius nempe est
indicare de vero sensu, & interpretatione S. scripturarum, audent
admittere. Videlis bullam PII IV. R. Pontif. super forma iuramen-
ti professionis fidei, circa finem Concilii Tridentini, eiusque sessionem
quartam. Quod qui tyrannidem dixerit, conscientiiisque vim
 nefariam hoc modo inferri christianorum, is sincere, & ex
 veritate rem aestimare, censendus est. At vero nostrates
 abiectis romanorum pontificum oneribus, dogmatibusque,
 quum non nisi verae doctrinae adseuerationem, quae ex
 sacris litteris in confessionem Aug. deriuata est, expetant:
 subscriptioni symbolorum, si quam magistratus exigat, nemo,
 qui membrum eius esse cupit, iure se subtraheret. Si qui
 autem prae fracte & pertinaciter symbolis se opponunt, si
 neque caussa iusta & praegnantia illis subscribere nolunt,
 illis nulla sane fiet iniuria, si non amplius pro ecclesiae
 nostrae membris habeantur; ita hac de re censente BVD-
 DEO loco cit. Quaesitum interea est, vtrum cum condi-
 tione quadam tantum symbolis subscribendum sit; verum
 obligationis indoles nullam patitur in rebus ipsis vel ipso-
 rum substantia restrictionem, nulloque modo illusoria esse
 debet, aut scopo eorum, qui obligationem exigunt, nimi-
 rum, vt de subscribentium vel iurantium fide doctrinaque
 certiores reddantur, plane aduersa. Adcurate prorsusque
 egregie hic SPENERVS: (a) *Si Libris Symbolicis non subscriba-*
tur, QVIA cum Verbo Dei conueniunt, scopus eorum, qui obliga-
tionem exigunt, nimirum, vt de fide subscribentium certiores red-
dantur, apud fraudulentos non obtinetur: cum quisque libro, quem
omnino erroneum reputat, dummodo aliquid boni eidem insit, hac
ratione subdole subscribere queat. Quin certum nobis atque
 exploratum, neminem valide satis ad libros symbolicos eo-
 rumque

N 2

(a) *In der Vebereinstimmung Art. praclim. 15. ad propos. 24. p. 92.*

rumque doctrinam adstringi, si illos vel *υποδερισως* tantum complecti, vel ex sua ipsius mente interpretari iubeatur. Interea nec illis tam illiberaliter improvideque refragamur, qui, quo animo quoue consilio hic scrupulos forte aliquis moueat, circumspecte considerandum esse monent. Proindeque, si quis doctrinam ac substantiam librorum symbolicorum pro diuinis scripturae veritatibus, & nequicquam vel leuiter in dubium vocandis, prorsus atque omnino habeat; tantummodo illa, quae ad substantiam dogmatum non pertinent, certas quasdam allegationes, syllabas, verba, aliaque libris symbolicis inspersa, ne conscientiam suam forte laedat, ab ista iurata obligatione excipi seiungique velit, huic ipsi percommode aliquid posse indulgeri, adeoque istiusmodi adhiberi temperamentum, quo scrupulosa talis conscientia, dolique ac versutiae plane nescia, tuta tranquilleque pariter praesterur, atque ipsa doctrinae substantia, velut scripturae medulla, salua ac illibata seruetur. Quorsum etiam SPENERVM in responsis theolog. german. prioribus *part. I. cap. II. art. III sect. 2. p. 569. seqq.*, vbi singula momenta sollicitate expendit, gnauius consulere haud abs re fore censemus. (a) Atque hoc ipsum consilium ac temperamentum SPENERIANVM in hac causa, hisque circumstantiis suadentibus, eo minus improbandum penitusque reiiciendum esse putamus, quo magis iuratum eiusmodi obligationem ad dogmata, non ad *accidentalialia*, vt aiunt, aliaque intermixta, siue historica sint, siue critica, tam rigide aut morose extendendam esse, ex DANNHAVERO, FECHTIO & SONNTAGIO iam antea p. 17. memoratis, liquido constat. Id serio caeteroquin cum WALLISERO (b) arbitramur & constanter: *Subscriptionem per QVIA ei, qui sollicitate ac deuote eos explorando, veritatem εγγραφον quoad substantiam dogmaticam inibi contineri, reperit, ac diuina fide conuictus*

(a) Vid. praeter complures alios Dissert. inauguralis iuridica D. GODOFRED. LVDOV. MENCKENII, a. 1730. Vitembergae edita, *de eo quod iuris est circa subscriptionem libror. Symbol. p. 80.*

(b) In *Vindiciis librorum Eccl. Luth. Symbol. p. 5. seq.*

uictus est, incumbere, tanquam iustam, facillimam, conscientiae iucundam, fidei nostrae honestam, imo tanquam tutiorem, certio- rem, ac intentioni speique ecclesiae poscentis aequae ac poscendae lon- ge conuenientiore, utiliore, salubriore, omnique modo gra- tior, quam quae fit per QVATENVVS, quae fraudulentorum est, ac esse potest incrustamentum, inuolucrum ac latibulum potius, quam infirmorum quaecumque, quamuis vix, immo nequaquam certe solidum adminiculum. Sed enim extra subscriptionis, vel iuris iurandi praestandi, negotium, sicque causali sensu, istud QVATENVVS utique admitti posse ac debere, iam superius plurimorum, etiam probatissimorum Theologorum exem- plis plus satis euictum. (a)

§. IX.

Professos Augustanae Confessionis hostes, eosque ex- traneos, capite priori generatim notauimus; praeter hos autem domestici quoque, qui nostri quidem videri volunt, numero sane haud exiguo deprehenduntur, quamquam hi diuersae fuerint conati confessionis integritatem infringere. Etenim nonnulli, licet eandem se amplecti simularent, ni- hilo tamen minus a doctrina illius aut aperte disceserunt, aut alienum dumtaxat sensum ei adfingere conabantur. Et horum rursus alii, vel errores in ea capitales, & manife- stos, obiiciebant, vel, elabendi quaesito quodam praetex- tu, scommatibus eam traducebant quoque atrocissimis. Enimvero mox a solemnibus eius exhibitione, qui Heluetiam

N 3

cum

(a) Eadem cumulatissime attulit M. S. GRABIUS in adpendice ad formu- las VRB. RHEGII p. 112. seqq. Insuper addi poterunt, qui de hoc argumento ex professo egerunt B. IOANNES FECHTIVS, in *scruti- nio profligatae ex ecclesia obligationis ad confessiones publicas*, pag. 13. seqq. & D. VAL. ALBERTI, in *dissert. de praestando cate- gorice in libros symbolicos iuramento*, atque hic quidem, postea- quam sigillatim demonstrasset, licitum esse homini christiano iusiur- randum, idque tam iure diuino quam humano; iuramentum itidem in libros symbolicos & fieri posse, & omnino debere, scripturae dictis adstruxit, nimirum, *Hebr. III. 22. Deut. XXIX. 10. seqq. Ios. XXIV. 25. Neh. X. 29. Psal. CXIX. 106. 1. Thessal. V. 27.*

cum Saxonia paullo ante vniri cupiuerant, veram illius sententiam aliter atque aliter interpretabantur. Nec de verbis tantum, vt quibusdam fortasse simile vero videtur, sed de rebus quoque grauisimis inter theologos concertatum est, donec tandem disceptationibus istis obicem quodammodo Formula Concordiae imponeret. Etsi postea quoque, quamquam non tanto cum ausu, subinde propullulare videbantur, quae turbandi materiam occasionemque praeberent, etiam in ipsius Saxoniae medietate. Quam in rem multa congescit celeberr. ERNESTVS LOESCHERVS, in *historia motuum inter Lutheranos & Reformatos*; & GODOFREDVS ARNOLDVS, in *historia haeresiologiae, tom. II. lib. XVI. cap. XXXII.* quorsum spectant, quae in BVDDEO-WALCHIANA *introductione ad controuersias, tom. I. cap. IV. sect. III.* de fatiis quaesitae inter protestantes vnionis agunt. Verum factio isthaec, nec vulgare inde enatum incommodum ac damnum, quasi indirecte tantum attingebat August. Confessionem. Maius enim ei impendebat periculum a conatibus *interim-isticis*, quippe qui non aequae aliud, quam vt doctrina & auctoritas confessionis Aug. penitus euilesceret, intendebant. Fuit autem triplex formula *Interim*, varios nacta auctores. Quod ad *Ratisbonensem*, prodiit illa auspiciis FERDINANDI, Regis Romanorum, auctoribus, vti verisimile est, ecclesiae romanensium prorsus addictis. *Augustana* vero debetur *Iulio Pflug*, *Michaeli Heldio* & *Io. Agricolae*, degeneri discipulo Lutheri; maiori quidem haec specie se commendabat, quam Ratisbonensis illa, faciliusque incautis ac simplicibus imponere potuisset, nisi anguem in herba aduertissent cordatiores. Quamuis enim in ea quaedam ecclesiae euangelicae consentanea traderentur, pleraque tamen in gratiam romanensium inserta, a purioris doctrinae confessoribus adprobari non poterant. Quemadmodum & in *Lipsiensi* formula, cuius auctores praecipui PHILIPPVS MELANCHTHON, BVGENHAGIVS, GEORG. MAIOR, PAVLLVS EBERVS & IOANN. PFEFFINGERVS, esse feruntur, non tantum plurimi ecclesiae romanae ritus

tus pro re habebantur indifferenti; (a) verum etiam fidei dogmata quaedam, eaque haud leuia admiscebantur, a Statibus Protestantium pridem repudiata. Quumque MELANCHTHON iudicaret, quasdam caerimonias, nec vanae speciei, in ecclesia evangelica retinendas esse, quo paci protestantium consuleretur magis, exortum est bellum inde de adiaphoris, magnis in ecclesia nostra animorum motibus gestum, donec anno demum MDLXXX. concertationes istae per *Formulam Concordiae* penitus tollerentur. Caeterum, quae ad historiam triplicis huius formulae spectant, diligenter exsequutus est IOANN. ERDMANNVS BIECK, in historia tribus illis interimisticis formulis, quas omnes tres vno volumine exhibet, (b) praemissa. Illud certum est, atque

(a) Exempli loco proferam pauca dumtaxat, quae de Missa praecipiuntur: *Dass die Messe hinsforder in diesen Landen mit Laiten, Lichten und Gefässen, Gesängen, Kleidungen und Ceremonien gehalten werde. Dass die Priester und Ministranten in ihren gewöhnlichen Kirchen-Kleidern und Ornaten, ehrlich für dem Altar geben, anfänglich das confiteor sprechen, und dass man denn singe den Introitum, das Kyrie eleyson, das Gloria in excelsis, et in terra pax, etc. Dominus nobiscum, die Collecta, die epistel, und die itztangezogene alles lateinisch, und wenn die epistel zu latein gesungen, alsdenn dem Volcke auch latein fürgelesen werde. das Graduale. das Alleluja. der sequens. oder ein tractus nâch Gelegenheit der Zeit und Feste. das euangelium lateinisch gesungen, und dem Volcke teutsch fürgelesen. das Credo in vnum Deum. und das Patrem, vermöge des Symboli, pag. 382, editionis Lipsiensis. Quae omnia quasi postliminio reuocantur, contra mentem ecclesiae evangelicae, quippe quae istiusmodi ritus prorsus improbavit, reiecit & damnauit; ita enim: *aduersarii longam declamationem habent, de vsu latinae linguae in missa, in qua suauiter ineptiunt, quomodo prosit auditori indocto in fide ecclesiae, missam non intellectam audire, videlicet, fingunt ipsum opus audiendi cultum esse, & prodesse, sine intellectu, male valeant istae Pharisaeicae opiniones, in apologia, pag. 250.**

(b) Inscribitur autem: *das dreyfache interim so in Regenspurg, Augspurg*

atque postea reapse compertum, quod si quaedam illarum formularum a Statibus euangelicis adprobata fuisset, Augustanae confessionis auctoritatem, non sensim sed subito, iam tum fuisse sufflaminatam. Verum & haec factio, confessioni nostrae temere intentata, per transactionem Passauensem dissipata est. Siquidem, quum pax perpetua Protestantibus concederetur confirmareturque, ipsa confessio Augustae denuo in comitiis, anno MDLV. in pacem sacri romani imperii recepta est. Quid, quod haec ad confessionem ita adstricta, vt, qui plene ei non subscriberent, pace non gauderent religioni concessa. Quocirca feliciter deuictis tot tantisque, quibus iactabatur, tumultuum procellis, hodieque stat, & viget intemerata inter ecclesiae iubila.

§. X.

Tertium aduersariorum genus est, quod, licet itidem in ecclesiae nostrae gremio sustentetur, tamen ad illud extremum procurrit, vt quasuis confitendi formulas damnet prorsus, ac detestetur. Quo ipso quidem, quum nullis se cancellis constringi patitur, nullius sese fere religionis profiteri vult socium. Iam olim OSIANDER ille, quem MELANCHTHON atro notauit lapillo, gloriabatur, se libertatem retinuisse, nec admisisse vlla vincula; grauius reprehendens, quod docentes protestantium adstringerentur ad conf. Augustanam. Atque in extenuandis adspersandisque symbolis plurimos nactum esse sectatores OSIANDRVM, ecquis tam imperitus est, vt nesciat. Non enim clanculum, aut per cuniculos, sed palam, & Pyrrhonio more conantur haud pauci nostra etiam aetate labefactare recte tradita. Neque profecto quisquam abiectius ac contemptius, quam ARNOLDVS cum sui similibus ecclesiae symbola potuit aestimare, merito suo propterea castigatus a cordatoribus.

Qui

Augsburg und Leipzig zur Vereinigung der Päpstlichen und Euangelisch-Lutherischen Lehre nach der Reformation zum Vorschein gekommen, Lipsiae MDCCXXI. cui editioni praefixa effigies fabricam sistit, ferrum candens ad incudem & malleos reuocantem, cum non inficeta quadam inscriptione.

Qui tamen nihil reliquum fecisse videantur in retundendis
 refellendisque istiusmodi strophis & clamoribus, tamen
 quod dolendum est, nihilo secius reperiuntur homines, qui
 probent laudentque, quae non sine offensione aliorum coa-
 ceruata sunt in libros symbolicos conuita. Nempe aegre
 ferunt, prohiberi *ἰδιωβλαβεῖν*, & fingere nouas opiniones,
 quarum seges semper fuit amplissima. Videre id licet ex
 iis saltem, quae praecise de conf. Augustana prodiderunt.
 Longum est, neque nunc necessarium hic commemorare
 ea, quae plura passim ab aliis in apertissimam A. C. iniu-
 riam clam palamue iniquissime congesta legimus. Et falli-
 mur, an meliore loco habendum subdolum istud GVNDER-
 MANNI institutum, dum comparabat illam quidem, ne
 praeue contentimque de ea sensisse videretur, ad vetera
 symbola: eam tamen veteribus istis vel ideo censebat in-
 feriolem, quod illa, iam ab ecclesiis constituta, post praenias
 deliberationes scripta essent, & anathematismis etiam munita; haec
 autem ab ecclesia disiecta, & eluctante e tenebris, subito contexta,
 ad deliberandum a supplicibus, cum manifesta conditione explicandi
 ea, quae visa fuerint obscuriora. (a) Imprudenter enim arguit
 confessionem nostram subito conscriptam esse, & citra prae-
 uiam omnino deliberationem. (b) Namque, quod capite
 priori ostendimus vberius, iam anno, qui proxime anteces-
 sit comitia Augustana XVII. articuli Torgauiae Suobacuae a
 Luthero consignati erant, & ad subscribendum quoque pro-
 positi, immo vero mox sub initium anni MDXXX. quum
 comitia ab imperatore indicerentur, certiores de imperato-
 ris voluntate facti, mandarunt suis theologis protestantes,
 vt summam doctrinae, in ecclesiis suarum regionum sonantis, scripto
 com-

(a) Vid. eiusdem theses GEORGII MVLLERI *Spongiae absterforiae*
 ex Germanica Versione 1592, ab venerando Praefide, 1730. Kiliae
 reculae, vel potius praemissae ibidem pereleganti introductioni
 p. 27. seqq. subiunctae, thes. 21. & 22.

(b) Quod spiritum quoque LAVRENTII FORERI mendacium erat, iam-
 dudum a nostratibus explosum: *Aug. Confessionem subito & in sum-
 ma festinatione conscriptam esse.*

comprehenderent; vti litterae B. LVTHERI ad IVSTVM IONAM, a die XIV. Martii testantur; eas vero exhibet COELESTINVS *bist. tom. I. pag. 24.* Ex quo omnino colligi potest, integris fere quatuor mensibus Confessionem Augustanam sub incude atque diligentissime elaboratam fuisse, nec enim prius, quam fere sub finem mensis Iunii de- mum publice comparuit. Alioquin, nisi prorogatio comitiorum, (indicta enim erant ad diem VIII. Aprilis,) interuenisset, festinatus vtique omnia fuissent persequenda. Sed vero singulari quadam Dei Optimi Maximique prouidentia factum est, vt illa ex Aprili in Iunium transferrentur; ne scilicet tempus singula expendendi deesset conditoribus confessionis. „Namque ante conuentum ipsum, perhibente id „MELANCHTHONE, praesentibus principibus, & aliis „gubernatoribus, & concionatoribus ordine disputatum est „de singulis sententiis: ac deinceps etiam Luthero tota for- „ma confessionis missa, in *praefat. tom. I. 00.* Nauiter ergo oportet impudentem esse, qui obuertat, festinato fuisse contextam confessionem, cum in aprico positum sit, quod iam ante aliquot hebdomades, quam proponeretur, ad finem perducta fuerit & ventilata quoque. Ac, licet ita se res haberet, vt volunt aduersarii, tamen materia, ex qua confessio Augustana exstructa est, multo ante parabatur; vt forma eius, quam a conditoribus suis accepit, non adeo multum laboris aut difficultatis habere potuerit. Nihilominus mouentur haec talia aduersus confessionem, quum ab exteris, tum a domesticis eius aduersariis. Ad reliqua GVNDERMANNI obiecta respondet item GEORG. MVL- LERSVS *libel. cit. pag. 27. seqq.* itaque in iis refellendis non erimus nimis operosi. Tandem enim ad ARNOLDVM progrediendum, virum, si quis alius, certe in extollendis quibusque symbolis adeo temerarium, vt ab indifferentissimo, quo nihil in religionem Christianam inimicius ac infestius est, prope abfuisse videretur. Vnde nec quidquam sibi magis solemne erat, quam formas credendi traducere, & tamquam aduersas libertati Christianae, conscien-

scientiarumque carnificinam, modis omnibus & improbare
 & detestari. Hocque negotii sibi datum credebat, vbi ple-
 rumque vel nulla, vel leuis admodum se ei offerret occasio.
 Id quod ex scriptis eius luculentissime potest comprobari.
 Ita enim alibi: *von den Lehrern, im ersten seculo, ist wohl zu
 mercken, wie sie gleichwohl oft so anstößig vnd vngleich von theolo-
 gischen Materien reden, als kaum manchemahl dieienigen geihan ha-
 ben, welche man nachgehends vor Kätzer erkläret hat. Das machte,
 inquit, man sahe noch damahls bey der übrigen ersten Einfalt mehr
 auf die Sachen, auf die Ausübung, und den Sinn der Lehren, als
 auf den blossen äusserlichen Ausdruck, wie er in Worten geschabe.
 Man liesse sich viel lieber und sicherer der Regierung Gottes über, in
 Beschreibung göttlicher Dinge, als das man sich nach dieses oder
 ienes Lehrers einseitiger Vorschrift gerichtet hätte. So wuste man
 auch von keinem Gewissens-Zwang in Religion, und Glaubens Sachen,
 von keinen vorgeschriebenen Formeln, Bekänntnissen, Systematibus
 und dergleichen; in haeresiologia tom. I. Lib. II. cap. II. §. VI.*
 Quippe in quibus laudare non nihil, & simul queri videtur
 ARNOLDVS. Laudat quidem, ac probat veteres christia-
 nos illos, quod solis scripturis adhaeserint; queritur autem,
 ac tanto atrocius traducit morem recentiorum, pio & vtili
 consilio institutum, ne docentes a confessione Augustana
 dissentirent. Quae salutaris gubernatio quam necessaria sit
 hoc cum primis miserabili statu ecclesiae, res ipsa quemque
 docet abunde. Sane, vt adposite aliquando de ARNOLDO
 iudicabat GOTTLIB. WERNSDORFIUS, dum symbola, &
 innocentes loquendi formulas quauis occasione reprehendit, ac taxat,
 nihil aliud dolere, & miserari videtur, quam ecclesiam non maiori
 expositam esse periculo, aut veritatem pluribus opportunam insidiis;
 in commentatione de indifferentismo religionum, pag. 512. Nec ge-
 neratim tantum quaeuis symbola adspernatus est ARNOL-
 DVS, verum ipsam confessionem quoque, quam inter me-
 ras traditiones refert, & constitutiones humanas, diuino
 honori nimium derogantes. Ita enim, vbi alia satis im-
 pudenter dixisset, exprobrat: *ia freilich ist nicht zu leugnen,
 ob es gleich mit allerhand Verdrehungen vnd distinctionen*
 O 2 will

23.

2

32

will bemaentelt werden, dass durch solche Dinge Gott vnd seinem Wort die Ehre geraubet, der Menschen Worte vnd Satzungen vor göttlich vnd unbetrüglich gehalten, vnd die Gewissen auf solche sich zu gründen gezwungen, ia gar die schrecklichsten Eydschwühre gefordert werden, über welche Tyranny wohl keine grössere seyn mag. (a) Nemp̄e vellicat confessionem, quod iureiurando docentes ad eam adstringantur. Quantum vero iam interfit ecclesiae, habere publicam fidei formulam, ad cuius praescriptum omnes, qui docendi munere funguntur, se componant, ex antea adlatis patet, vbi de earum necessitate differuimus. Huc interim spectant, quae summe venerandus Praeses hanc in rem prodidit, hanc vim, inquit, hocce momentum habet, quod & exigitur, & praestatur iusiurandum, ut cacoethes illud, quidlibet sibi indulgendi, animique conatam leuitatem, ne quid timeri inde iure possit, caute supprimat, tum & opinionibus deprauatis, ac doctrinae sincerae corruptelis inuehendis occasionem praescindat. Ecquis autem, nisi temere putauerit, peperam omnino ac absurde factum, & iniusti culpa non vacare, si ecclesia, aut qui eius nomine agit magistratus Christianus, vagam licentiam, procacemque quiduis opinandi non tantum, sed & docendi libidinem, ne diuagetur impotentius, qua decet fide coerceat, & audaciae frenos iniiciat. (b) Neque adeo confessio nostra humanis accensenda est traditionibus; doctrinae enim, quam formae eius externae, potior semper haberi debet ratio. Tum & veritates diuinae, quas expresit, atque ab ipsis scripturis diuinitus reuelatis apertissime sumsit, a nullis hominibus, si rationes recte conficiamus, vel ortae vel adinuentae sunt. Cuius optime conscii pii confessores in praefat. ad CAROLVM Imperatorem, offerre se profitentur, doctrinam ex scripturis sacris, & puro Dei verbo petitam.

§. XI.

Nihilo secius, vti nec ipsa diuinior scriptura, ita nec A. Confessio ab huiusmodi hominum insultibus prauisque

- (a) Historiae haeresiologicae, tom. II. lib. XVI. cap. XVIII. §. X.
 (b) Commentatione laudata, de eo quod iustum est circa religionem & libros ecclesiae symbolicos, dissertationum historico-theolog. pag. 289.

conatibus exfors plane mansit, qui incomparabile istud coetus nostri depositum eiusque germanum sensum ex spiritus sui vertigine peruertendi prorsus, & ad inanes friuolasque hypotheses, vel fanaticas opiniones detorquendi, praepostera omnino opera studioque vere improbo adnisi sunt. Sufficiat ex pluribus aliis, breuitatis causa nunc praetereundis, vel vnico recentissimoque ad XVII. articulum A. C. id planum explicatumque reddidisse. Enimvero negari non potest, quod, elato per beatum LV THERVM meliora sperandi signo, variae statim, ac pleraeque etiam perniciosae coortae fuerint sectae; sed tamen Lutherus ipse, quantum poterat, maxime earum errores detestabatur. Idque omnino maiores nostri egerunt, vt edita confessione temere impactas errorum fanaticorum imputationes resellerent. Quod oppido factum deprehendimus in hoc ipso articulo XVII. vbi confessores exhibent doctrinam de consummatione seculi & Christi ad iudicium adparitione, resurrectione mortuorum, itemque electorum aeterna beatitudine, impiorum autem infernali semperque duraturo cruciatu. Quae vltima manifestum est Anabaptistis potissimum fuisse opposita; quippe qui docebant, diabolorum, ac damnatorum poenas finem aliquando habituras. Restitutio quidem illa omnium non recens ab Anabaptistis excogitata est, nec ORIGENES tantum, sed iam tum IVSTINVS martyr, THEOPHILVS Antiochenus, TATIANVS, ARNOBIVS, IRENAEVS persimilia fere de supplicio damnatorum existimauerunt; obseruante id HVGONE GRO TIO, in not. ad Matth. XXV. 46. Et vero dubitari nequit, quin nonnulli veteris ecclesiae doctores loco isto I. Petr. III. 19. & IV. 6. inducti sint, vt crederent, descendisse Christum ad inferos, & vita defunctis ibidem euangelium salutem promittens adnuntiauisse. Quam opinionem frequentissimam esse in antiquis patrum monumentis, fatetur etiam THOMAS ITTIGIVS, in exercit. theolog. de euangelio mortuis adnunciato, §. XI. pag. 276. seq. Equidem hosce omnes cum ἀποκατάστασις hodiernis patronis facere nolim adseruare,

verare, quin in eo tamen consentiunt, quod liberationem quamdam ex inferno futuram existiment; vt adeo doctrina haec sua se antiquitate si id rem omnem conficeret, quodammodo tueri posset, ac secus sentientibus haud leue facessere negotium. At vero, quum res omnis ad scripturae sacrae decisionem redeat, patrocinium hoc antiquitatis ἀποκαταστάσεως adfertoribus exiguum sane praebet perfugium. Namque scriptura sacra poenas damnatorum expresse aeternas adpellat; vincula nempe aeterna (a), caliginem tenebrarum aeternam (b) ignem aeternum (c), & quum torquendi dicuntur die, ac nocte, εἰς τῆς αἰῶνας τῶν αἰῶνων, in secula seculorum (d), aequae ac apud Prophetam: חולעתם לא חכנה וְאֵשׁ עֲוֹנוֹתֵיכֶם לֹא תִכְבֵּד (e). Itaque vero scripturae sensu suam hac in parte sententiam exponunt maiores nostri. Confitentur enim, quod Christus adparebit in consummatione mundi ad iudicandum, & mortuos omnes resuscitabit, pijs & electis dabit vitam aeternam & perpetua gaudia, impios autem homines ac diabolos condemnabit, vt sine fine crucientur. Contra vero damnant Anabaptistas, qui sentiunt hominibus damnatis ac diabolis finem poenarum futurum esse. Artic. XVII. Et quis possit iure inficiari, clarissimis & nequicquam fallentibus verbis heic in confessione reiici hypothesein illam de fine poenarum infernalium, vt adeo mirari subeat repertum esse quempiam, qui consensum huius articuli pro eo, quod prorsus damnat, sollicitaret. Repertus tamen est, qui, post IO. GVILIELMVM PETERSENIVM, ἀποκαταστάσεως defensionem ex professo denuo in se susciperet, M. LVDOVICVS GERHARD, edito ante aliquot annos prolixo satis opere (f). Quo ipso multo-

(a) Epist. Iud. v. 6. (b) Ibid. v. 13. (c) Matth. XVIII. 8. & XXV. 41. (d) Apoc. XIX. 11. & cap. XX. 10. (e) Es. LXVI. 24. collato Marc. IX. 44. 46. 48. & Luc. III. 17. (f) Sub hoc titulo: Systema ἀποκαταστάσεως, das ist, vollständiger Lehr-Begriff des ewigen Euangelii von der Wiederbringung

rum in se calamos & simul indignationem prouocauit. Enimuero praeter theologos Rostochiensēs (g), etiam BVD-DEVM (h), WALCHIVM (i), NEVMEISTERVM (k) aliosque expertus est aduersarios, ex quibus, quia scripsit, quae voluit; audiuit ea sine dubio, quae noluit. Nobis id dumtaxat reliquum videtur, vt, quae speciatim de Augustana Confessione disputat, expendamus. Etenim, quia hanc sibi potissimum obstare animaduertit, nec prorsus se eius contemnere vult videri auctoritatem; subinde conatur persuadere lectoribus, eam suae non repugnare hypothēsi; si nimirum ex ipsius ingenio vera confessionis sententia explicetur. Censet enim mox latinum textum ex germanico, mox germanicum ex sacro codice interpretandum esse, prouti sibi commodum videtur; quin immo phrasin illam *cruciabuntur sine fine* neutiquam existare in germanico exemplari, sed accessisse tantum in latino, contra mediatam spiritus sancti inspirationem. Vid. pag. 33. in praefat. operis sui. Verum enim vero liquere ei satis poterat ex responso theologorum & iureconsultorum Ienensium, quod ipsemet loc. cit. exhibet, in articulo XVII. Confessionis Augustanae, editionum latinae & germanicae nullum discrimen esse, vocemque germanicam ewig, recte per τὸ sine fine latine expressam. Nec video profecto, quo iure, quaque ratione discrimen aliquod inter exemplum germanicum atque latinum hic quaeri possit.

Ne-

gung aller Dinge, samt der ungegründeten gegenseitigen Lehre von der unendlichen Verdammis, 1727. Cuius & vindiciae prodierunt, 1728.

(g) Inscribitur: *redlich und deutliche Entdeckung derer offenkündigen Unwahrheiten, welche M. L. G. in seinem systemate ἀποκατάστασις auszusprenge kein Bedencken genommen, Rostoch, 1728.*

(h) In dissertat. *de paena damnatorum numquam finienda.*

(i) Tomo tertio suae introductionis in controuersias.

(k) Editio tractatu peregregio: *gründliche Wiederlegung des von M. L. G. neulich herausgegebenen kurtzen Begriffs von der also genannten Wiederbringung aller Dinge, Hamburgi 1730.*

Neque est, quum latina illa verba, *cruciabuntur sine fine*, a-
 pertius sibi suaeque sententiae aduersari putet GERHAR-
 DVS, cur latinum A. Confessionis exemplum minoris inde
 faciendum, nec eodem pretio ac honore habendum, im-
 mo germanicum in hac potissimum causa pro solo authen-
 tico agnoscendum esse tantopere contendat. In quo pror-
 sus ipsum falsum esse, eoque frustra eniti, vt nescio quam
 praerogatiuam, vel *Seortveit* Germanico prae latino tribuat,
 vel ipsa Conf. Augustanae exhibendae historia sole meridiano
 clarius ostendit. Siquidem haec edocet vbertim A. Confessio-
 nem germanica pariter atque latina lingua, quemadmodum
 praeceperat Imperator, (a) eodemque in sensu, & eadem
 sententia tum consignatam, vtramque etiam sine discrimi-
 ne vlllo, sineque vlla, quod altera alteri praeferenda sit,
 mentione Caesari oblatam fuisse; ita, vt, quamuis quoad ver-
 ba vel leuis interdum mutatio facta sit, vtrunque tamen
 maximam & exquisitissimam in sensu & doctrina vbique re-
 periri conuenientiam in aperto sit. (b) Ecquanam ergo
 fronte doctrinam istam de spirituum pariter ac hominum
 damna-

(a) Ita enim in Confessorum nostrorum ad Imperatorem praefatione legi-
 tur: *Cum igitur V. C. M. Electoribus, Principibus & aliis sta-
 tibus imperii etiam hic Augustae sub ipsa initia horum comi-
 tiorum inter caetera proponi fecerit, quod singuli status impe-
 rii vigore caesarei edicti suam opinionem & sententiam in ger-
 manica & latina lingua proponere debeant atque offerre.*

(b) Id quod etiam iam olim Theologis saxonis auctoribus *der noch-
 mahligen unvermeidlichen und gründlichen Haupt-Verthei-
 digung des Heil. Römischen Reichs Euangelischer Chur-Fürsten
 und Stände Augspfels a. 1631. Cap. 29. p. 527.* obseruatum: *Die
 Augspurgische Confession stimmt der Lehr nach, in teutscher
 und lateinischer Sprache, dermassen überein, dass keine der an-
 dern zuwider läuffet: Vnd zwar so ist die Lateinische nicht
 eben an der Teutschen Wort gebunden, dass sie genau nicht
 mehr noch weniger Wort haben dürft: Dann dem Römischen
 Käyser keine Dollmetschung, sondern eine einige Confession in
 zweierley Sprachen übergeben worden.*

damnatorum poenis infernalibus aliquando finiendis in latina quidem A. Confessionis editione reici, in germanica tamen utique admitti probarique verosimile esse *Gerhardus existimaverit?* Et sane miror, quod tam confidenter contra Ienenses Theologos ausus fuerit argumentari: *Wo das nun seine Richtigkeit hat, wie Theologi Ienenses lehren, so ist in der Augspurgischen Confession nichts enthalten, welches der Lehre von der Wiederbringung aller Dinge könnte entgegen seyn: Denn wir glauben und bekennen ja auch, nach Gottes Wort, dass die Pein der Verdammten werde ewig seyn, so wie es die Augspurgische Confession haben will.* Quod omnino ita se haberet, si ipsam confessionem ex mente GERHARDI interpretandam esse largiremur. Contendit enim, ne doctrinae de restitutione generali obstat, improprie ita verba exponenda, ut non aliis inde emergat sensus, quam poenas & cruciatus damnatorum utique esse finiendos. Quod tamen Augustanae confessionis conditoribus numquam in mentem venisse ipsemet antea prudens sciensque fatebatur: *Dass diese Lehre wider die Augspurgische Confession sey, und insonderheit wider das lateinische Exemplar, da die Worte: sine fine, klar und deutlich stehen, davon ist bey mir kein Streit zu machen; es wäre denn, dass man die Redens-Art: sine fine, wolte improprie verstehen. Allein das kan auch nicht wohl seyn: weil aus anderen vnfehlbaren documentis klar zu Tage lieget, dass die gottseligen Bekenner solches keinesweges improprie, sondern proprie verstanden haben, loc. cit. pag. 24. seq.* Nihilominus omnem mouet lapidem, ut Aug. Conf. conditoribus mentem ac sententiam penitus aduersam, sibi ac peruersae hypothese suae magis consentaneam, nescio quibus fidiculis, extorqueat, sicque talem hic expressam aeternitatem putide confingat, quae nequam infinita sit, *ohne Ende und Aufhören*, adeoque durationem nunquam finientem, sed tandem aliquando finem habituram significet. At enim nouum non est atque inusitatum hisce hominibus, aliorum verba, prout placet, suisque praeconceptis opinionibus conueniens, probrose interpretari, immo in alienum planeque contradictorium peruertere sensum. Quin tan-

tum sibi indulget GERHARDVS, vt ipsius Scripturae non modo, quod ex toto tractandi negotio manifestum est, sed & librorum symbolicorum mentem sententiamque, nequicquam ambiguam, fingendi & refingendi licentiam vbiuis ferme sibi sumat, idque pro arbitrato sibi licere credat. Atque hoc est, quod PETERSENIUS, velut antesignanus, in spississimo isto opere *de Mysterio ἀποκατάστασεως πάντων*, tribusque voluminibus annis 1700, 1703 & 1710, germanice excuso, nimis solens profecto facit. Cuius scrinia nostrum gnauiter compilasse, eademque somnia ac commenta velut crambem recoctam, & eadem ferme ratione (si histrionicas minusque vrbanas illas artes, scommata, dicteria mitamus) repetiisse, vel ex ipsa evolutione adtentioreque collatione liquido patet. Sed vt ad rem redeamus, id satis erit addidisse, haud aliter ipsum hic sensisse LVTHERVM, eademque cum Aug. Confessione germanica voce mentem suam ac doctrinam propriae ac natiuae, nec imminutae eiusdem significationi, apprime conuenientem in ipsis XVII. articulis tanquam archetypo Confessionis exacte expressisse. (a) Interim cum hac via rem sibi minus feliciter succedere, ac parum praesidii in ipsa confessione, poenarum infernalium vere stricteque sic dictam aeternitatem adserente firum esse animaduerneret; eo tandem audaciae,

(a) Ita enim in articulo decimo tertio, qui in confessione nostra hic ipse decimus & septimus est, verba se habent: *Unser Herr Iesus Christus wird an dem iüngsten Tag kommen, zu richten die Lebendigen und die Todten, und seine Gläubigen erlösen von allem Vebel, und in das ewige Leben bringen, die Vngläubigen und Gottlosen straffen, und samt den Teuffelen in die Hölle verdammen ewiglich.* In latinum sermonem hoc pacto conuersa leguntur apud COELESTINVM, *Histor. Comitiarum part. I. p. 28. seq. Dominus Iesus Christus in nouissimo die venturus est, ad iudicandum viuos & mortuos, vt credentes, ab omni malo liberatos, vita aeterna donet: Incredulos vero atque impios poenis adficiat, & cum Diabolis in inferno aeternis cruciatibus puniat.*

an infaniae dicam, progressus est, vt pro sua libidine, licet initio aliud quid prae se ferre videatur, Augustanae Confessionis conditores diuinarum litterarum effatis e diametro repugnare contenderet; quin immo ex singulari spiritus sancti directione per Θεοπνευστων mediata id contigisse, vt eiusmodi praeter mentem atque intentionem suam adhiberent vocem, quae quidem aeternitatem, at neutiquam durationem sine prorsus destitutam denotaret; adeoque contrariam hanc de restitutione vniuersali hypothesin magis communiret, quam specie aliqua conuelleret. Viderit ipse auctor qua ratione haec omnia inter se conciliari queant. Largitur enim auctores Augustanae Confessionis mediata, quae dicitur, inspiratione diuina gauisos esse, quo ipso concedere pariter eum necesse est, nihil eos scripsisse, quod non exacte cum scripturis conueniat, etiam tum, cum Anabaptistarum errorem damnando palam fecerunt, se aeternitatis voce durationem sine carentem intelligere. Equidem iactat saepius spiritum sanctum singulari ratione rem ita direxisse, vt auctores confessionis voce *aeternitatis*, scripturae sacrae suaeque adeo opinationi magis quam vulgato sermone congrua, vterentur. Verum, vt absurda alia nunc sileamus, si vel verbo isto *aeternitatis* prorsus abstinuissent confesores, damnato Anabaptistarum errore, quippe qui eiusmodi deliria venditabant, non plane essent aliter interpretandi, quam quod vniuersalem omnium restitutionem damnent, auersentur, & omnino improbent. *Interpretatio enim ita est insituenda, ne quis sibi contradixisse temere videatur.*

(a) Caeterum consilium illud, qua ratione libri symbolici cum scriptura sacra, quam tamen fundamenti & principii loco se habere profitentur, seu potius cum eius hypothesi, conciliandi sint, explosit iam tum BVDDEVS, *dissert. de poena damnatorum numquam finienda.* Enimvero fallitur turpiter, dum eos, qui suam de restitutione vniuersali doctrinam reiiciunt, genuinum & vnicum illud Augustanae Confessio-

P 2

fessio-

(a) Vt officias lectoribus suis obiiceret, produxit haec auctor p. 26. ex BVDDEI philosophia instrument. Part. II. cap. II. §. 14.

fessionis principium euertere, ac labefactare censet; quasi
 vero id, quod de poenis & cruciatu damnatorum num-
 quam finiendo palam aperteque ibidem docetur, cum scri-
 pturis sacris nullo modo consentiat? Vere & omnino adpo-
 site de summa causae fiducia, qua n is vbiq; prae se fert,
 δ. μ. BVDDEVS iudicauit: *Eucum ea imperitis facere potest;*
minime autem illis, qui sciunt, variis ex causis, imaginandi prae-
fertim vi per adfectum quemdam excitata & corroborata, continge-
re posse, vt de erronea falsaque persuasione non minus aliquis sibi
certus esse videatur, quam de luculentissima veritate; loc. cit. Et-
 enim, postquam fallaciis a veritate semel abductus est, al-
 ios quoque sollicitat, vt certum firmisimumque esse cre-
 dant, quod lubricis admodum innititur fundamentis. Quin
 immo iam leui plebeculae, cui quiduis imponere facile est,
 errorem perniciosissimum propinavit; non enim desunt,
 qui, quum verum a falso dignoscere nequeant, ipsum facili
 negotio reuera triumphare posse existiment. Immo & nul-
 lo inde ecclesiam vrgeri incommodo, nec vel minimum
 hinc ipsi periculum damnusue verendum. Quasi vero nul-
 lum inde ecclesiae immineret periculum, si dogmata salu-
 berrima certissimaque non recte ac dextre proponantur;
 aut noxia contra quae sunt, non modo non repudientur,
 sed adprobentur quoque, ac defendantur magis. Verum
 auctor regerit, istam ἀποκαταστάσεως doctrinam adeo no-
 xiam non esse censendam, tantumque abesse, vt homines
 ad securitatem carnalem adducat, vt eos potius ad mentem
 serio mutandam, emendandamque excitet. At enim si cum
 rudibus & indoctis sibi res foret tantum, nullus dubito,
 quin consentientes multo plures reperiret; contra illis,
 quibus mortalium indoles perspecta est ac explorata, quine ad ea,
 quae omnium oculis quotidie se offerunt, diligenter adtendunt, nun-
 quam istud, BVDDEO iudice, persuasurus est, vt adeo multa hac de
 re facere verba necesse non sit; loc. cit. Quare haec et alia, quae alii
 contra insultus auctoris solide protulerunt, non repetimus.
 Propositi nostri interim ratio in id conueniebat, vt confes-
 sionem Augustanam, sub cuius nomine haeresin tegere,

vel

vel prouehere potius machinabatur, vindicaremus; ne, quum eam obrorto veluti collo ad perniciosum dogma suum adserendum trahit, suspicio quaedam nonnullis suboritur, libros nostros quoque symbolicos, doctrinam ἀποκατάστασις, quam diserte negant damnantque, nihilominus aut admittere, aut certe non prorsus adspernari.

§. XII.

Id propter, cum pro eo ac volebat GERHARDVS vel ex ipsis libris symbolicis causam suam nequicquam adserere, & nihilo melius ornare posset, eo tandem confugiendum ratus, vt tale fibique palam in confessione nostra aduersum & verum adfertum ad apertam nauorum errorumque classem referre nihil dubitaret, censeretque hoc sibi eo magis integrum esse, quod eiusmodi complures aberrationes in scriptis ecclesiae nostratis publicis passim & subinde reperiri commune ferme ἐγκλημα esset. Quod & aperte confiteri, ceu cordatos decet, vtique necesse est. Quo factum, vt eo etiam impensius operam conferrent ad laborarentque theologi orthodoxi, ne labem eiusmodi scriptis innocentibus diuinisque, humana licet opera consignatis, non tantum quoad *accidentalia*, vel parerga, sed qua ipsa pariter dogmata temere, quin improbe adfricari paterentur. Nos sane celeberrimo WERENSDORFIO in hoc lubentissime adstipulamur, dum in erudita de auctoritate librorum symbolicorum iam semel atque iterum collaudata dissertatione haud vane nec imprudenter p. 9. adstruit: *Cum ne priuatorum quidem scriptis, siquidem illa in pretio habemus, errores, vtut leuiiores, praeter meritum tribui patiamur: sane in vitio ponendum non est, si ne pararamata quidem aut errores circumstantiales in libris symbolicis inuenire temere concesserimus.* Quin tutius omnino consultiusque ducimus, hosce tales errores prolapsionesque, pararamata, aliaque, quocumque etiam nomine adpellitentur, & quibus ipsis symbolis multopere illuditur, in istis *accidentalibus* librorum symbolicorum, (quamuis iisdem haud prorsus & vbique carere inficiandum non sit), neutiquam, & nulla quidem vrgente necessitate, nullisque euidentibus causis pro libidine cumulare, vel confingere incaute, vbi plane

non adsunt. Adhaec nihilo melius expedire putamus, si parum circumspecte haec talia, & ex nimio hypothesium tuendarum studio vel praeiudicio, vt loquuntur, tam sollicitate ac audacter in medium protrudantur. Et ab hac nota, vel ea etiam *interspersa*, vt vocat, & in *Statuta articulorum fidei, errorum fontic, & elenchi necessarii*, cap. II. Thef. XV. & XVI. p. 62. seqq. celeberrimus LOESCHERVS adfert, fallimur an singula penitus adeo eximenda sint. Quod cum venia Venerandi Viri ingenue hic profiteri liceat. Et quid est, ea ipsa, quae cum voce *Ecclesiae*, prout in libris *symbolicis sonat*, concilianda magis ac coniungenda sunt, tantopere ab eadem separare vel disiungere, adeoque non pro *Ecclesiae*, sed pro *mera Doctorum*, quorum ope *Ecclesia* vsa est, voce & sententia habere. Proinde nec inutile aut superuacuum erit, si vnum alterumue specimen ac exemplum, quod ad ipsam quoque doctrinam, vel eius proponendae rationem modumque spectat, cum ex Aug. Confessione, tum ipsius Apologia, vel leuiter & velut in transcurso hic adducamus, & ab intentata, nescio cuius *ἀκρολογίας*, vel aberrationis culpa adferamus. Primum hic locum occupet illud, quod confessio Augustana remissionem peccatorum, & iustificationem, tamquam res duas easque diuersas vsurpet. Verba articuli IV. sunt: *Item docent, quod homines non possint iustificari coram Deo propriis viribus, meritis aut operibus, sed gratis iustificentur propter Christum per fidem, cum credunt se in gratiam recipi, & peccata remitti propter Christum.* Idque iam olim annos 1579. DAVID CHYTRAEVS animaduertit in *epist. quadam ad IACOBVM ANDREAE*, quam GODOFREDVS ARNOLDVS non alio fine refert, quam vt libros *symbolicos* manifesti erroris argueret; adiicit enim, se multo plura eiusmodi paroramata ex aliorum scholiis posse suppeditare. Legesis *historiae eius haeresiologicae*, tom. II. lib. XVI. cap. XVIII. §. IX. Atque id, quod a Chytraeo forte tentandi tantum causa prolatum est, quasi ex tripode dictum interpretatur, erroremque credit esse capitalem, ac ipsi analogiae fidei prorsus repugnantem. At vero iustificatio, & pec-

& peccatorum remissio, hoc loco non describuntur, vt di-
 uersa; namque articulo subsequente sexto, itidem coniu-
 guntur, moxque iustificatio per remissionem, mox remissio
 peccatorum per iustificationem exponitur, quadam ἐπεξη-
 γήσει, quam confessio frequenter adhibet, remissio peccato-
 rum ait, & iustificatio fide adprehenditur pag. 11. remissionem pecca-
 torum, & gratiam & iustificationem tantum fide consequimur, pag.
 16. remissio peccatorum & iustificatio, pag. 18. non possumus, per le-
 gem a peccato liberari ac iustificari; sed data est promissio remis-
 sionis peccatorum & iustificationis propter Christum - - promissio
 gratis offert remissionem peccatorum & iustificationem - -
 euangelium est proprie promissio remissionis peccatorum & iusti-
 ficationis propter Christum, pag. 67. euangelium offert propter Chri-
 stum remissionem peccatorum & iustificationem pag. 71. con-
 sequi remissionem peccatorum est iustificari, pag. 73. iustifi-
 catio est remissio peccatorum, pag. 121. cuiusmodi exempla
 larga manu suppeditat IO. FRIDERICVS WALLISERVS in
 vindiciis librorum symb. pag. 79. Ipsa scriptura sacra vnum
 eundemque actum iustificationis describit triplici loquendi
 modo in eodem contextu, vt Psal. XXXII. 1. 2. et Rom. IV.
 7. 8. beati, quorum remissae sunt iniquitates, & quorum obiecta
 sunt peccata; beatus vir, cui non imputarit Dominus peccatum.
 Vocat nimirum iustificationem peccatorum remissionem, obte-
 ctionem, ac non-imputationem. Tresque phrasas adhibet David,
 duas, per translationem, metaphoricam, & unam propriam, qua-
 rum quaelibet opera nostra excludit. Nam homo ab hie-
 ropsalte beatus praedicatur, cui remissa est iniquitas, cui obte-
 cta peccata, cui a Domino non imputantur peccata (a) Ita-
 que modo coniuncta quae sunt, ne diuellantur prorsus,
 facile omnis fallacia diuisionis aliaue difficultas expira-
 bit, nec vllam istud dubium confessioni nostrae vel leuicu-
 lam adasperget maculam. Quod neutiquam tamen sic volu-
 mus intelligi, ac si eos partium nostrarum theologos, hos-
 que adcuratissimos, hallucinationis postulare audeamus,
 qui

(a) Conf. DANNHÄVVERVS in *Hodosophiae phaenomeno XI. pag.*
700. edit. Lipf. & SONNTAGIUS in illicite anti-symbolico & obice or-
thodoxo, §. XI.

qui remissionem peccatorum & iustificationem tanquam res duas quodammodo etiam diuersas passim constituunt, & iustificationem, siue iustitiae Christi imputationem atque remissionem peccatorum, veluti fundamentum, & id, quod inde destinatione diuina consequitur, immo, nostro concipiendi modo naturaeque ordine, vt prius & posterius, haud incommode discernunt. Quos ingenti profecto numero huc accensere, si liberet, resque ipsa posceret, in expedito faciliq; omnino esset. (a) Secundum est, & eo quidem nomine ex Apologia Confessionis huc aduocandum, quod inde GERHARDVS quoque in praef. Systematis *Απολογία* sibi, suaeque interpretandi Aug. Confessionem rationi, adiumenti aliquid accedere posse, quamuis frustra opinatur. Ita vero se habet: *Vt explicaremus pias conscientias ex his labyrinthis Sophistarum, consicuiimus duas partes poenitentiae, videlicet contritionem & fidem. Si quis volet addere tertiam, videlicet, dignos fructus poenitentiae, hoc est, mutationem totius vitae ac morum in melius, non refragabimur, in articulo V. pag. 165. & 168.* In comperto quidem est, admisisse collocutores in Augustanis comitiis, immo saltem admittere voluisse tertiam partem poenitentiae: modo aduersarii pro suis canonicis satisfactionibus itidem dignos fructus poenitentiae, siue mutationem totius vitae ac morum in melius, intelligere voluissent. (b) Quid interim per istas satisfactiones ecclesia romana innuat, quaedam ad capitis praeced. §. XII. diximus. Atque hoc etiam ex concilii Tridentini *sess. XIV. cap. VIII.* colligere licet. Perhibet enim, *debere sacerdotes Domini, pro qualitate criminum & poenitentium facultate, salutare & conuenientes satisfactiones iniungere* -- *vt satisfactio, quam*

(a) Qui velit & in eo plures adfuentes cognoscere queat, ex recentioribus MVSAEVM adeat *Ausführl. Erkl. L. XIII. Qu. 73. p. 586. & seqq. BAERVM Theol. posit. part. III. c. V. p. 757. seqq. BVDDEVM instit. theol. dogmat. tom. posteriori p. 1337. seqq. HEBENSTREITVM diss. theol. de Aug. Conf. auctoritate p. 23. seqq.*

(b) Vid. CHYTRAEVS in *Histor. A. Conf. p. 149. edit. primae germ. 1576. & COELESTINVS in Hist. illorum comitiarum tom. III. fol. 43.*

imponunt, non sit tantum ad nouae vitae custodiam, & infirmitatis medicamentum, sed etiam ad praeteritorum peccatorum vindictam & castigationem. Tantum vero abest, vt satisfactiones sensu euangelico admittat concilium, vt eos, qui in apol. loc. cit. aptissimam poenitentiam nouam vitam esse docent, reiiciat, ac damnet. Enimvero nostrates nullam aliam pro peccatis satisfactionem, quam Christi mortem pretiosam agnoscunt, quippe quae sola satisfecit pro nobis iustitiae diuinae, nosque Deo reconciliauit. Quum itaque pii confessores omnia ad scripturae normam exigerent, ostenderunt romanensibus, quo pacto tertia pars poenitentiae, si qua esset constituenda, deberet intelligi; adeoque cum conditione quadam, eos hic locutos esse, longe certissimum est. Vel maxime propterea, quod quoties de poenitentia eiusque partibus proprie sic dictis agunt, eadem fere ratione se explicent. In confess. Augustana artic. XII. certe, constat, inquit, poenitentia proprie duabus partibus; ac rursus: Ex his omnibus adparet piis lectoribus, nos eas partes poenitentiae ponere, quae proprie sunt in conuersione seu regeneratione, & remissione peccati. Fructus digni & poenae sequuntur regenerationem & remissionem peccati; in Apolog. pag. 171. Proinde, quod in disputando subinde euenit, vt dissentientibus proponatur aliquid, quadamtenus adsumendum, non illico concludendum est; id non modo non reiici sed probari, ac prorsus defendi. Frustra certe est loc. cit. p. 31. dissentiens, quum verba haec Apologiae alioquin facile suffragari errori Socinianorum existimet, ideoque nec aliter explicari posse, quam vt voci poenitentia, hoc loco, terminis, cuiusmodi sunt late & stricte, proprie & improprie, ex schola petitis, occurratur. Sed, quidni ex his, etiam quae antea protulimus, possit locus Apologiae omnibus dubiis liberari, si vel nullos scholae terminos adhibeamus. Auctores quidem, ad quos prouocat, FRIDEMANNVM BECHMANNVM, HOLLAZIUM, WANDALINVM, adde plures etiam, si libet, vsos fuisse eiusmodi distinctionibus in re non adeo impedita, & quae per se liquet; sed id nihil derogat vel integritati vel auctoritati symbolorum, quip-

23.

2

4

32

quippe quae haud difficulter absque eiusmodi etiam sub-
 diis saluari atque expediri poterunt III. Idem Auctor aliis vt
 persuadeat a formali, vt ait, vocum significatione numquam
 se discedere, laudemque hanc sibi quasi propriam esse, alte-
 rum profert exemplum, quod euangelium in apologia au-
 diat concio poenitentiae, perterrefaciens & arguens con-
 scientias. Textus autem ipse est: *haec contritio ita fit, quando
 verbo Dei arguuntur peccata, quia haec est summa praedicationis
 Euangelii, arguere peccata, & offerre remissionem peccatorum, & iu-
 stitiam propter Christum, & Spiritum sanctum, & vitam aeternam,*
κ. τ. λ. pag. 565. lin. 21. In antecessum nonnihil de sermone,
 Melanchthoni quasi proprio, notandum est, eum voce euan-
 gelii frequenter admodum in laxiori vel generali significa-
 tu usum fuisse, vt promiscue per saepe pro verbo doctrinaeque
 Dei diceret euangelium. Id quod ex ipsa Apologia evidens
 etiam atque perspicuum est: *non perturbent nos, inquit, iudicia
 aduersariorum, cum humanas opiniones contra euangelium defen-
 dunt, pag. 144. ecclesia significat congregationem sanctorum, qui ha-
 bent inter se societatem, eiusdem euangelii seu doctrinae, pag.*
*145. lin. 27. & 2. 3. & credere euangelio proprie est credere remis-
 sionem peccatorum propter Christum donatam. Haec enim reuelatur in
 euangelio, pag. 168.* Hinc oppido iam in *Formula Concordiae,*
speciatim solida eius declaratione, art. V. pag. 710. animaduersum
 est, vocabulum euangelii duobus modis tum in sacris litteris,
 tum in veterum ac recentiorum scriptis vsurpari. Vno scilicet
 modo totam Christi doctrinam significare, quam ministe-
 rio suo in his terris proposuit. Atque ea ratione Christus le-
 gis explicationem & adnunciationem clementiae & gratiae
 Dei patris sui caelestis est complexus. Quo sensu *Marc. I, 1.*
scriptum est principium euangelii Iesu Christi; nam paullo post
 totius doctrinae Christi praecipua capita recitantur, de poe-
 nitentia pariter ac remissione peccatorum. Ad eundem-
 que modum, cum Christus euangelium praedicandum in-
 iunxit, *Marc. XVI, 15.* totius doctrinae suae summam bre-
 uissimis comprehendit, inquires: *πορευθέντες εἰς τὸν κόσμον
 ἑπάγγελα, κηρύξατε τὸ εὐαγγέλιον.* Sic etiam Paullus totam
 suam

suam doctrinam vocat *euangelium*, Act. XX. 24. nec tamen
 gratiam Dei solum, & remissionem peccatorum, sed legem
 quoque diuinam Paullus adnunciauit, vt hoc pacto ad pecca-
 torum agnitionem, poenitentiamque veram mortales per-
 ducerentur. Et eo quidem sensu generalis illa definitio
 euangelii in Apologia verissima est, *quum euangelium dici-
 tur concio de poenitentia ac de remissione peccatorum.* At vero,
 inquires, hac ratione a propria & formali vel stricta vocis
 istius discedendum erit significatione; quid tum. Cur enim
 hoc non liceat? cum manifesta res sit scripturam sacram
 vocem hanc idem eodem sensu vsurpare. Nec est, cur
 de distinctionibus & terminis scholasticis, qui suo alioquin
 vsu haud carent, in hocce Apologiae loco tantopere labo-
 remus, cum, iis omnibus quoque remotis, ex ipsa serie
 orationis isthaec verba clarissima sint: summa praedicatio-
 nis euangelii seu doctrinae adnunciandae, *est arguere pecca-
 ta, & offerre remissionem peccatorum.* Ministerium enim siue
 vniuersa euangelii doctrina praeter praedicationem de cle-
 mentia siue gratia Dei, concionem quoque de poenitentia
 complectitur, vt ex antea dictis patet. Vnde et, quaenam
 altera vocis huius acceptio sit, specialius excutere necesse
 non est. Etenim multo vsitatior haec est & vulgo nota,
 neque adeo nobis heic in censum venit. Eo igitur praeter
 ipsam formulam concordiae conferantur DANNHAVE-
 RVS in Hodosophia, pag. 250. phaen. VI. BVDDEVS, *Insti-
 tut. theologiae dogmaticae, lib. IV. cap. I. §. XI. pag. m. 923. seq.*
 Quin ex veteribus quoque praecipue HVTTERVS in li-
 brum christianae concordiae p. 461. seqq. & qui vindicarunt
 speciatim libros symbolicos, CARPZOVIVS, in *isagoge* p.
 848. WERNSDORFIVS, loc. cit. ad *aphorismum I.* itemque
 WALLISERVVS, in *vindiciis* laudatis, pag. 162. seq. alique mul-
 to plures. Nostri instituti ratio id solum postulare videba-
 tur, vt criminationi nouellae iremus obuiam; quippe quae
 frustra insimulauit libros ecclesiae symbolicos, vix aliter
 eosdem defendi posse, quam technicis quibusdam termi-
 nis, vt pari iure, quum hi aliquid adserunt, quod restituti-
 oni

Q 2

tioni

tioni vniuersali aduerfatur, a propria verborum fignificati-
 one illius propugnatores iridem difcedere poffe euinceret.
 Idque fas eſſe, BVDDEVS quoque monuit, ſi nimirum ra-
 tiones praegnantēs id fudent, quales tamen nuſquam, niſi in
 cerebro illorum, qui ἀποκαταſτάσεως opinionem aliis ob-
 trudere fatagunt, inueniuntur. Quam in rem videtiſ diſ-
 fertationem eius laudatam de poena damnatorum numquam fi-
 nienda, & quidem epiftola praeliminari. Caeterum errores
 Confefſionis Auguſtanae ſi qui ſint, in circumſtantiis mo-
 doque tractandi commiſſi, auctoritati eorumdem parum
 vel nihil detrudere, equidem firma conſtansque noſtra ſen-
 tentia eſt. Siquidem ad dignitatem ſymbolis conciliandam
 ſufficit doctrinae ipſius perpetuus cum ſcriptura ſacra con-
 ſenſus. Nec deſunt tamen, qui & horum libros noſtros
 ſymbolicos immunes eſſe enixe & acriter contendunt.
 Quorſum praeter WERNSDORFIVM & WALLISERVVM
 referendi ſunt CHRISTOPHORVS SONNTAGIVS, in
 depulſione ſex paroramatum, Auguſtanae Confefſioni, eiusdemque apo-
 logiae, & articulis Smalcaldicis, impactorum. Altdorſi, anno 1699. 4.
 item in alia diſſertat. inſcripta: *Ilex anti-symbolicus & obex ortho-
 doxus, ſive depulſio errorum duodecim Auguſtanae Confefſioni, caeter-
 riſque libris ſymbolicis falſo imputatorum, ibid. 1703. 4.* GOTT-
 LOB FRIDERICVS SELIGMANNVS, de auctoritate libro-
 rum ſymbolicorum non repudianda, Lipſiae 1706. 4. ROLLIVS, li-
 brorum Symbol. ab erroribus iisdem impactis Vindiciis, GLAV-
 SINGIVS, (a) aliique, quos commemorare vel lauda-
 re integri operis eſſet labor. Vt cumque ſit, nullum huc uſque
 in doctrina ipſa errorem, vel naeuum, in ſymbolicis ſcriptis
 vere oſtenſum fuiſſe, per ſe liquidum immo exploratiſſi-
 mum arbitramur.

§. XIII.

De pretio confefſionis Auguſtanae legitimo conſtituen-
 do vt iam tandem ſimus ſolliciti, ordo rei proſcriptae, veluti
 iure

(a) Videantur eiusdem δυνώηſa libror. Eccleſ. Luth. Symbolicorum excuſſa.
 Addatur inſuper TITII vindicatio Aug. Conf. vbi ab impactis ipſa ROBER-
 TO Cardinale Bellarmino per ſummam iniuriam mendacis eandem pere-
 gegie vindicat.

iure quodam a nobis requirere videtur. Sed vero vt rei sum-
 mam paucis tantummodo & tribus reuera nunc adtingamus,
 temporis ratio, ac pagellarum angustia vel inuitos nos cogit.
 Hocque magis, cum quae huc spectant, iam antea promte &
 largiter suppeditata sint, ex quibus quidnam hic sentiendum
 statuendumue sit, iudicatu, nostra opinione, facillimum erit.
 Reliquum est, vt iterum iterumque id serio moneamus, cau-
 dum vtique omni modo esse; ne plus scilicet, sed nec mi-
 nus tamen Confessioni nostrae tribuamus. Etenim non tan-
 tum symboli nomen in Ecclesia meruit inter protestantes, sed
 etiam ad dignitatem plane singularem, & quasi cano-
 nicam euecta ac exaltata est. Vnde liquido satis conficitur,
 quum confessio ista sit totius euangelicae ecclesiae symbo-
 lum, quo genuina eius membra ab aliis sectis discernuntur,
 doctrinamque veram & scripturae exacte consentientem con-
 tineat; *superstructa est enim solidis testimoniis immotae, ac in verbo
 Dei expressae veritatis, quod encomium ei in praefat. Formulae Con-
 cordiae tribuitur; mereri eandem omnino, vt non solum san-
 cte, ac religiose recipiatur, sed, quemadmodum CASPAR
 LÖSCHERVS, (a) alibi prodidit, ad sanguinem etiam, & mor-
 tem vsque defendatur contra aduersarios. Absit tamen, im-
 mo quam longissime a nobis absit, ac si tanti eam habeamus,
 vt de Paulli Apostoli doctrina potius, quam de eius integritate
 dubitandum esse censeamus; quod quidem nostratibus calu-
 mniöse olim exprobrabat IGANNES a LASCO in ep. ad Regem
 Polon. referent GILBERTO GENEBRARDO in chronogr. lib.
 IV. pag. 441. (b) Quin euangelicae & vere orthodoxae ecclesiae
 pietati officioq; magis conuenit, vt Symbola sacris litteris neu-
 tiquam aequiparemus, vt vniuersa potius his constantissime
 subii-*

Q3

- (a) Vide *is praeterita eius symbolica circa ordinem in libb. symb. occu-
 pata, S. I.*
- (b) Vide *is, quae ABRAH. SCVLTVS quoque Annalium Euangelii decad. II.
 ad Annum 1530. p. 288. eam in sententiam, nec ab simili forte fide ac dexte-
 ritate, profert: Confessio Augustana tanto in pretio habita fuit a mul-
 tis, vt dixerint: malle se de Pauli ipsius Apostoli, quam de Con-
 fessionis Augustanae doctrina dubitare.*

subiiciamus, eorundemque dogmata ad verbum Dei, tamquam ad Lydium lapidem exigamus. „Nihil secius, (a) *ut verbum Dei, tamquam immotam veritatem pro fundamento ponimus, ita illa scripta, tamquam veritatis testes, & quae vnanimem sinceramque maiorum nostrorum, qui in puriore doctrina constantes permansere, sententiam complectantur, in medium produci-* mus. Tum omni contentione id agimus agemusque semper, vt nullo modo illa confessionis augustae auctoritas dignitasque vel friuole labefactetur, vel inique in discrimen adducatur. Itaque, quod religio etiam caelestis suadet, cum MELANCHTONE serio certatimque ad extremum precari hortariue pium ac iustum erit, quo *piis mentibus hoc doctrinae corpus tueamur, & filium Dei oremus, qui protulit euangelium ex sinu aeterni patris, & est doctor & custos ecclesiae suae, vt ipse nos doceat, & gubernet, & Spiritu suo sancto copulet animos docentium, vt in ipso vnum simus, nec dissidiis laedatur gloria Dei, nec turbetur inuocatio, sed semper inter nos colligat ecclesiam, cui in omni aeternitate suam sapientiam, iustitiam & laetitiam impertiat.* (b)

T A N T V M.

- (a) Tam aequum & conueniens symbolis hoc pretium statuit *Formula Concordiae, in solida declarat. pag. 636.*
- (b) Diuina prorsus haec MELANCHTHONIS Oratio ex loco, paullo ante citato, desumpta est, qua & is aliquando in re non multum diuersa dicendi finem fecit.

CORRIGENDA.

Pag. 1. lin. 12. leg. *Christo.* pag. 8. lin. 6. *videbantur.* p. 16. in not. l. 3. *γνησιος.* p. 19. in not. lin. 2. *α γιδις.* p. 20. l. 2. a fine l. *iustificatos* p. 33. l. 8. a f. leg. *luculentius.* p. 37. l. 16. leg. *latine* p. 38. lin. 26. l. *ditionibus.* p. 41. lin. 3. *vis* deleatur. *ibid.* lin. 9. l. *calumniantium.* p. 42. l. 25. l. *Deputirten.* *ibid.* lin. 3. a fine pro dicta l. *diluta.* p. 48. l. 10. *prae* delect. p. 49. l. 4. leg. *accepit.* p. 54. l. 7. pro namque leg. *neque.* p. 61. l. 19. l. *duriozem.* *ibid.* l. 8. a fine. l. *ipsimet.* *ibid.* lin. seq. leg. *obscuritatis.* p. 62. l. 6. pro fratrum leg. *statuum.* p. 63. in not. lin. 1. pro *contemnere* l. *contendere.*

D. HENR.

D. HENRICI MVHLII,

PRAESIDIS,

ad praestantissimum clarissimumque Virum,

M. IOANNEM FABRI,

DE INSIGNI AVGVSTANAE CONFSSIONIS INTER-

PROTESTANTES AVCTORITATE

pereleganter docteqe differentem,

AD LOCVTIO.

Rem te dignam suscepisti, *clarissime Vir*, dum omni industria contentioneque id nunc agis, quod ad Augustanae, quae dicitur, Confessionis auctoritatem confirmandam, dignitatemque corroborandam valde et euehendam, haud parum commodi atque vtilitatis possit adferre. Quod institutum sane magnopere expedit, laudisque plenum est, & cum animi religioni, tum temporis quoque rationi apprime congruit. Etenim quam gnaua solersque summa ope passim certatimque huc vsque fuerit Ecclesia, in memoria eiusdem reuerenter & sancte renouanda, solemniterque subilaea etiam festiuitate pro merito celebranda, satis superque notum omnibus atque exploratum esse arbitrer. Neque ignorat profecto diuini coetus, quanti ponderis momentiue sanctissimum istud depositum habendum, quoque pretio ac honore apud sinceros germanosque diuinae veritatis propugnatores ac vindices aestimandum. Equidem illud arcte tenet accurateque defendit, maximam perfectamque omnibus numeris dignitatem, velut peculiarem ac facile propriam, verbo diuinitus inspirato vnice competere, et tantummodo scripturis canonicis, vt cum *Augustino* loquamur, hanc ingenuam deberi seruitutem, qua eas solas ita sequamur, vt conscriptores earum nihil in eis omnino errasse, nihil fallaciter posuisse, non dubitemus. Quin nec aliud principium, vel fundamentum firmum atque stabile agnoscit, quam solam illam scripturam Canonicam, vnde velut ex limpidissimo fonte pura ac sancta doctrina tota haurienda & deriuanda, quoque clypeo ac praesidio maxime tutanda ac communienda, immo & aduersus aliorum degeneres perditosque insultus feliciter adferenda. Atque haec quoque causa est, quod Confessionem

23.

2

32

nem Augustanam tantopere suspiciendam ac venerandam putet; non quod Augustana est, & a tantis Theologis, magnis religionis nostrae interpretibus & instauratoribus conscripta, inque memorabili isto confesso maximo Imperatori Carolo V exhibita, sed quia & quatenus cum scriptura velut *unica & certissima norma ac regula, secundum quam omnia dogmata omnesque Doctores aestimari & iudicari oportet*, exacte vbiuis consentit, et in diuinis istis tabulis, quasi validis columnis innixa, solidissime fulcitur.

Tantum itaque abest, vt pari aequoue iure cum litteris hisce diuinis earumque auctoritate censendam esse temere licenterque iudicet, & si quid ob exquisitam illam excellentiam praestantiamque, qua singulari quodam DEI munere eminet, vel *θεοπνευσίας*, vel diuinitatis alicuius vltro libenterque adtribuat, eodem modo graduque cum scripturae fastigio aestimandam imprudentissime credat. Quin potius verissime persuasum habet, ab hisce omnibus recte pariter ac circumspecte abstinendum, quibus Scripturae dignitas immiui vel labefactari aliqua ratione videtur. Atque id serio sane sentit ac constanter, eoque enixius immanem istam atque improbam calumniam, diuiniore nempe codici Augustanam formulam non equiparari tantum, sed multo praeferrari apud nostrates, summopere detestatur. Quo ipso iniquissimo sane telo iam olim *Andream Fabricium, Raemundum*, aliosque huius furfuris homines, eosdem illiberaliter admodum petiisse, ex pluribus nec fallentibus documentis abunde liquet. Et valde subit mirari, tam pudendum commentum velut recoquendum *Abrahamum Scultetum* sibi sumsisse, & foedam istam criminationem, Annalium suorum Decadi II ad annum MDXXX tui plane oblitum exprobrandique animo intexuisse: Scilicet multos apud nos peruerso adeo prauoque ingenio esse, vt *de Pauli ipsius Apostoli, quam de Confessionis Augustanae doctrina malint dubitare*.

Ac si qui huic culpae adfines in coetu forte nostroprehendantur, horum vesanam turpemque audaciam viribus omnibus reprehendendam gnauiterque corrigendam esse statuimus ipsi, penitusque auersamur. Immo & pari ferme studio ac contentione refugimus illos, planeque & omnino explodimus, qui hoc agunt ac cogitant, vt diuina & humana

mana prorsus paria faciant, & saepius intempestiue ac prae-
postere hunc inuertant ordinem, vt non tam ex sanctiori-
bus litteris, quam ex Ecclesiae Symbolis tutelam praefi-
diumque petant veritatis, adeo vt ipsius etiam Scripturae in-
terpretandae normam hinc exstruant, omnemque causae fi-
duciam in riuis potius, quam in fontibus, vnde fundun-
tur & manant, repositam habeant. Id vero eiusmodi est, vt
nec dignum decorumque sit, quin in sanctissimum DEI ver-
bum summopere iniurium. Atque cum hoc ipsum, in quo
nititur maxime doctrinae integritas, pro canone vnice ac
immota coelestis veritatis regula aestimandum & amplecten-
dum sit; eo minus dubitandum, si quis hunc canonem ad
nouam exigit perpenditque mensuram, eum profecto cano-
nem non amplius pro canone agnoscere, ipsiusque honori
minimum ac decori valde detrahere.

Summatim dicam; sacrorum librorum diuinam atque
incomparabilem istam auctoritatem saluam illibatamque
omni ex parte volumus, quae nullis profecto Symbolis, siue
vniuersalia, siue particularia sint, immo nec ipsi Apostolico,
perapte competit. At scriptis vero humanis, atque errandi
periculo extra controuersiam obnoxiiis, sigillatimque Augu-
stinae professioni humanam etiam deberi existimationem,
id sane quam est perspicuum, neque eget argumentis; cum
omnes sciamus, humana vtique opera studioque eandem
consignatam esse, hincque stylum, ordinem, aliaque, quae
huc spectant, perinde ac formam accepisse. Sed enim, cum
& coelestes veritates & ab origine diuina ipsiusque sanctioris
Spiritus adflatu profectas, velut rem ac materiam, quam ver-
bum *Θεός* *υευσ* *ον* vi ac numine quoque diuino nutuque pro-
uido suppeditauit, apertissime complectatur; quidni hanc
Confessionis nostrae auctoritatem non totam aut mere hu-
manam, sed isthac multo maiorem, adeoque diuino-huma-
nam iuste legitimeque nuncupare in expedito sit. Eaque
grauissima etiam causa est, non Symbololaticus quidam, vt lo-
quuntur, planeque immoderatus ac prauus adfectus, cur hanc
ipsam tamque insignem dignitatem, cui maximum in super
decus roburque ex consensu approbationeque publica, & vni-
uersae, qua meliorum ea partium est, Ecclesiae receptione
accessit, nec negligi, nec clam palamue conuelli, nedum per-
ini-

23.

2

32

7.
quis adeo conuitiis turpiter proscindi ac infamari patiamur. Quo magis sane dolendum in ipso etiam purioris coetus gremio, ut extraneos fileamus, inueniri omnino, qui prorsus infelici nisu, animoque degeneri ac infenso, tam caram pretiosamque nobis pupillam quoquo modo lacerandi ac arrodendi, quin infestissime adgrediendi nihil operae studiique omittant. Et quis tam imperitus ac rudis est, ut Arnoldinas istas & adfclarum naenias vel ineptias ignoret, quibus id curae praecipue est, ut hostilem illum animum passim & subinde gnauiter ostendant, & in hoc quasi mustaceo nescio quam laureolam auide quaerant; certe tam Augustam *παρθένον* pro re nihili ferme putent, nec maioris, quam sectariam quandam, ut aiunt, professionem, sectis nempe fouendis prouehendisque oppido idoneam, omnino iudicandam. Forte ut eo procliuius variis appetere & *consectari* eandem iniuriis ac criminationibus impune liceat. Quod & impensius nos moueat incitetque, ut tam sancte fundatam ac firmatam Confessionem recte tuendi, eiusque dignitatem integritatemque diligentissime adserendi eo flagrantior cupiditas sit; quo pessimis istiusmodi consiliis ac conatibus, qui hodie dum se passim aperiunt, lacertosque mouent, felicius aptiusque occurratur.

Nec errauerim, si eo valere quoque hanc tesseram haud nequicquam putauerim, ut, dum praua ac corrupta a sanis ac veris separantur atque disiunguntur, effrenatae iuxta compescantur arceanturque turbandi libidines. Et quid prohibet, quin eandem bene subducta ratione non tam intellectus normam, qualis vnica, si striete accurateque loquamur, scriptura est, *perfectus ille Canon, sibi que*, Vincentio Lirinensi dicente, *ad omnia satis superque sufficiens*, quam prauae voluntatis molitionisque obicem, & recte & vere nuncupemus; quo publica nimirum Ecclesiae doctrina quasi custodia muniatur, semperque protegatur, tum et prauis opinionibus ac corruptelis inuehendis, via atque occasio prudentissime obstruatur. Hoc itaque pacto, quidquid vel veteres haereses postliminio in Ecclesiam reuocat, vel adulatur Papismo, vel Fanaticum et Anabaptisticum est, vel vere, nec per nouam ac musteam confictionem, Chiliaisticum, aut Sacramentarium, quos vocant, Indifferentiarum, sic dictorum Neo-Euangelistarum,

listarum, aliorumque, qui nostra etiam aetate ac seculo vehementer adfligunt diuiniorum coetum, peste ac labe infectum, hinc facessere procul, & Anticyras nauigare, resque suas sibi habere serio iubet. Idque ne pestiferis huiusmodi adfertis ac hypothesibus noxiis misere perturbetur ager Domini, hisque inanibus paleis ac succrescentibus herbis, quae venenum tegunt, vndique contaminetur,

interque nitentia culta

Infelix lolium, & steriles dominantur auenae.

Scilicet DEI vinea Ecclesia est, colenda assidue & curanda, quasique aggere cingenda, ne libere audacterque ingruant, qui subuertant potius ac foedent omnia, pernitiemque maximam adferant. Quocirca pro misero temporum statu, et ne seculi inualescens illa licentia serpat latius, quae flammae profecto similis est, ac patefacto aditu liberius erumpit, multo maior utique necessitas, quin sanctior augustissimae Confessionis auctoritas indubie censenda erit, ne ea, veluti sepimento obiceque opposito, perfracta planeque rescissa, ferarum sordidarumque suum irruptioni ad pollendum ac conculcandum fructuosissimum istum DEI hortum latissima porta aditusque aperiatur. Quod nec conniuendo sane fieri patiamur, idque operam nauemus sedulo, vt Palladium hocce inestimabile omni ex parte tutum ac inuiolatum illaesumque praestetur; immo & viribus omnibus, quidquid noxae ac detrimento esse possit, & vnde vel leuem plagam sibi inflictam sentiat, diligentissime auertatur.

Atque haec cum ita sint, nemo vnus, opinor, qui rem penitus scrutetur, inficiabitur facile, & ingenue nobiscum confitebitur, vel eo nomine maximi semper faciendam iam semel iterumque et saepius commemoratam purioris coetus professionem, & suis, quibus deest, meritis vna mente et vno consilio aestimandam. Hincque est, quod eo confidentius quoque consultum ducimus, talem in diiudicando isthoc negotio inire rationem, ne iusti ac decori limites hic transfiliamus, sed media incedamus via, nec plus, quam fas aut par est, & Symbolorum conditionem ac sortem vere excedit, nec minus, quam oportet, ipsiusque Ecclesiae commodum efflagitat. *Augustano* nostro *Symbolo* adtribuamus. Et haec sane iustissima etiam cautio est, & prudentiae regulis subnixa, vt vtrumque, & nimium profusum-

23.

2

32

sentire, *clarissime* FABRI, ex pereleganti ac elimata tua com-
mentatione, in qua causas rationesque Symbolorum erudite
explicas, speciatimque ex hac ipsa disquisitione, quam sub meo
nunc Praesidio, quale officium Tibi denegare religio mihi
fuit, publicae in cathedra nostra ventilationi propitio fato
exponis, abunde compertum satisque perspectum habeo. Vbi
Confessionis nempe Augustanae honorem atque auctori-
tatem inter Protestantes eminentem maximeque efflorescen-
tem singulari quoque industria adseris, nec quidquam, quod
ad ornandum illustrandumque hocce argumentum perop-
portune facit, praetermittis. Praecipue in id operam cu-
ramque intendis, vt, quidquid tenebras eiusdem nitore possit
offundere, luculente & praeclare discutias, nihilque admittas,
quo pristina auctoritas ab iniquis ac maleferiatis existimato-
ribus impune laedatur, vel penitus euertatur. Siquidem
eiusmodi licentiam & libidinem non modo non ferendam,
sed etiam summa animi contentione reprimendam esse cen-
seo. Et vt in tuto magis collocares, remque securius expe-
dires, nec viam insisteres decliuem & lubricam, id summo-
pere agendum erat, eoque nitendum, vt tam insigni purioris
coetus deposito, & nouissime Iubilaea festiuitate pie solenni-
terque vbique celebrato, iustum pariter ac legitimum pre-
teritum, & quale pro merito debetur, recte ac gnauiter consti-
tueres. Quod in eo vtrique positum, ne maius aliquid, quam
debet ac congruum, eidem adtribuatur, nec plus, quam ae-
quum iustumque est, maximo etiam Ecclesiae damno, impu-
dentissime detrahatur. Quidni igitur iure optimo collau-
dandus, nec vulgariter commendandus sit haud perfuncto-
rius ille labor tuus, specimenque doctrinae perpulcrum, quo
opes copiasque eiusdem cumulatissimas ostendis ac praebes.
Idque non fallaci iudicio, satisque euidenti documento,
quantum ex celeberrimi BVDDI scholis, nec proletariis scri-
ptis profeceris, cuius nomen meritaque & multa & digna sunt,
vt omni seculorum memoria floreat, meritoque celebren-
tur; quique egregio nec inani elogio iam ante octennium ex
illustri Salana Te noluit discedere. Grauis itaque solidaque
causa Tibi est, praestantissime *Dne Respondens*, quam obrem hu-
ius sine controuersia maximi Theologi optima vestigia pre-
menda ac sequenda assidue pytes. Quippe cuius in omni
eru-

23.

2

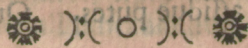
32

eruditione, decus insigniter admodum enituit, & summa non modo exquisitissimaque doctrina, sed et moribus rectissimis probatissimisque, ac nulla certe malevolentia suffusis, Auditoribus suis eximie praeluxit, immo & pro Evangelica veritate velut in acie miles strenue semper stetit. Haec vero illa ipsa est, quae eo nimirum tempore, quo in Augustanis Comitibus Confessio exhibita, in summo quasi fastigio consistebat, adeoque non tam auroram, vel initia actyrocinia nascentis Evangelii, quam plenam lucem plenoque iubare exsplendescentem, quod nec ipsi hostes tum inficiari ausi sunt, communi omnium bono ostendebat. Hincque expedita satis ratio est, cur cum toti perpolito operi tuo, tum huic pariter academicae dissertationi ad Confessionis auctoritatem firmandam, eiusque veritatem, non quasi ex tenebris emergentem, sed plenissimo perfectoque iam tum splendore effulgentem, indicandam, nomen titulumque ipsius SOLSTITII perapposite praescriberis. Etenim totum Reformationis atque emendandae doctrinae negotium per omnes ferme partes DEI nunc prouidentiaque perfecerat LUTHERVS; cui publica confessio veluti splendidissima lucidissimaque corona imposita. Age itaque, clarissime FABRI, proque eadem nitere ac persta firmiter, in qua sat valida veritatis Evangelicae praesidia, tum pax Ecclesiae & tranquillitas ipsa quasi nervis artibusque continentur. Quin immo pietatem iuxta arctissimo cum eadem nexu coniunctam, eamque non in labris sed in animo infixam, rebus factisque solerter ostende. Id age, inquam, eoque porro contende strenue, ut tam necessario & numquam diuellendo in frugi Theologis diuiniorisque studii cultoribus connubio, quo nihil antiquius esse debet, Viros summos, & in rerum quoque fastigio positos, Patronos Tibi benigneque admodum fauentes reddas, tum & fructus industriae vberimos, Teque dignos ac publice utiles omnino feras. Hoc ut Numine propitio eueniat, prospereque ac feliciter omnia ex animi sententia succedant, rei que cum sacrae tum litterariae quoque bono, enixe diligenterque Tibi opto, proque mea in Te voluntate vltro libenterque, ac sincere voueo.

Kiliae, ex Museo, ad diem XXVII Martii,

A. clō lxxx. xxxi.

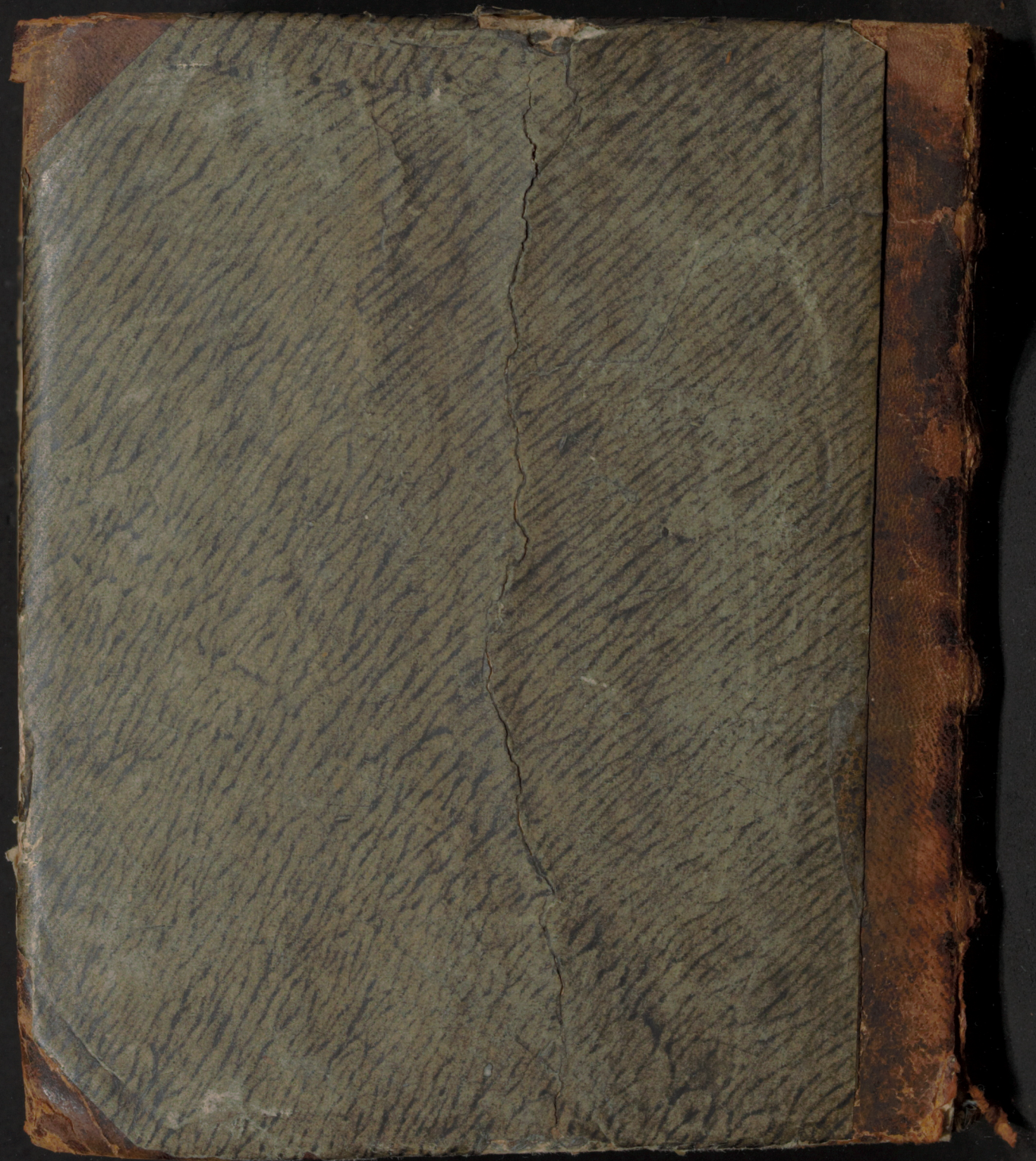

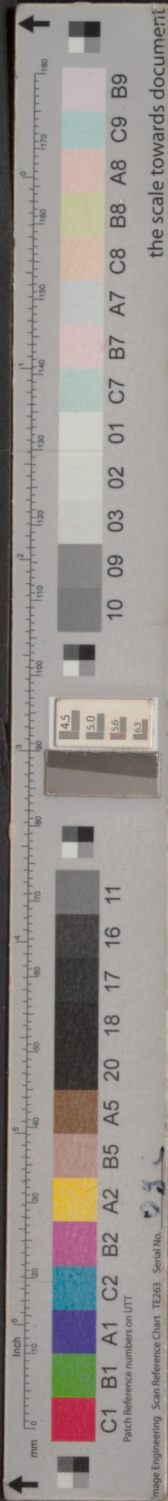

the scale towards document

DEI AC FIDELITATIS.

17

n hominum, nec considerari soleat, hanc
nino, non vero istam, seu istius sensum, ob-
imæ bonorum gratiæ applicationi. Et
confundi solet *indignitas* cum *incapacitate*,
digfeit mit der Unfähigkeit: cum tamen
imus capaciores, quo major est ille indi-
sus, qui e sensu paupertatis spiritualis ex-
cum natura nostra pro inordinato nostri
mercenaria, id arcano etiam nisu agens, ut in
tio propria merita exstruat, eo alienior illa
& adplicatione gratiæ, quo magis inconsul-
emperato, indignitatis sensu terretur. Huic
etatis extremo medetur *fides*, ita ut *fideli-*
n ac formam induat euangelicam, eamque
facillimam, sic promptissimam quoque.

commune est alterum genuinæ renova-
emum, quod vana securitas habet in defe-
is! Hic enim per indignissimum evangelii
tia ac libertas evangelica vertitur in licen-
do quidem corrupta natura gratiæ simia
tantum regeneratæ mentis sunt, sibi tribu-
ratione fieri solet, ut, quando iste securi-
affectus in habitum statumque fixum de-
mo gratiæ statu, per affectum istum jam
o ac debilitato, plane excidat, reditu ad
abrum sic facto, secundum illud 2. Pet. II,
Summe itaque necessaria hic est ea *fideli-*
quæ *fiduciam* servet intemeratam & reti-
nilibrio.

C

PRO-